

KIBRIS FACİASI*

Yazan : Prof. Dr. PIERRE OBERLING

Çev.: Prof. Dr. FAHİR ARMAOĞLU

I

KIBRIS TÜRKLERİNİN MENŞEİ

Genellikle sanılır ki, Türkler 1571'de Kıbrıs'ı fethetmekle, onu Yunanlılardan "çalmışlardır". Halbuki bu tarihte, Bizans Rum İmparatorluğu sona ereli bir yüzyıldan fazla olmuş ve Kıbrıs da yaklaşık üç yüz yıldanberi Batı Avrupa'nın egemenliği altında yaşamakta idi (Önce Lusignan şövalyeleri ve sonra da Venedikliler).

Bazan da, Kıbrıs Türklerinin, sonradan geldikleri için ada ile bağlantılarının kısa süreli olması sebebile, adayı bir vatan saymak için geçerli iddiaya sahip olmadıkları ileri sürülür. Keza, bugünkü Kıbrıs Türklerinin ataları, ilk İngiliz göçmenlerinin Kuzey Amerika'ya gelmelerinden çok önce¹, 1570 lerde yeni vatanlarına gelmişler ve dört yüz yıldan fazla bir süre adada yaşamışlardır.

Kıbrıs, 1571'den, İngiltere'nin I. Dünya Savaşı başında, 1914 de, adayı resmen ilhak etmesine kadar Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olarak kalmıştır. İlk Kıbrıs Türkleri, nüfusu az olan adayı refaha kavuşturmak için, Osmanlı Devleti'nin gönderdiği çiftçiler ve zanaatkarlardır.

II

KIBRIS MESELESİNİN BAŞLANGICI

Kıbrıs meselesi, 1950'lerde Kıbrıs Rumlarının ayaklanmalarının meydana getirdiği gerginlikten doğmuştur. Çünkü Kıbrıs, "Crown Colony" idi ve 1923'teki Lozan Antlaşmasında yer alan, ahali mübadelesi anlaşmasının

* Prof. Oberling tarafından *The Cyprus Tragedy* adlı ile yazılan bu kitapçık, Lefkoşe'de "Kemal Rustem and Brother" Yayınevi tarafından 1989 yılı sonunda yayınlanmıştır.

¹ İlk İngiliz göçmenleri Kuzey Amerika'ya 1620 de *Mayflower* adlı gemi ile gelmişlerdir (çeviren).

dan etkilenmesi de söz konusu olmamıştır. Bu sebeple, nüfus kısmen Rum (yüzde 80) ve kısmen de Türk (yüzde 20) olarak kaldı. Bu etnik karışım dolayısıyla, Kıbrıs Rumları 1954'de İngiliz sömürge yönetimini devirmek için mücadeleye başladıklarında, takip edecekleri tek yol, Kıbrıs Türkleri ile bir dava ortaklığı yapmak (çünkü İngiliz yönetiminden Türkler de sıkıntı çekiyorlardı) ve İsviçre veya Lübnan modeli bir federasyon teşkil etmek istediklerini ilân etmekte. Halbuki, Kıbrıs liderleri Başpiskopos Makarios ve Georges Grivas (Kıbrıs doğumlu olup Yunan ordusunda subaydı) Kıbrıs milliyetçileri olmayıp Yunan milliyetçileri idiler ve amaçları da, iki toplumlu bağımsız bir devlet kurmak değil, Kıbrıs Türklerine hiç yer vermeyen *enosis* (veya Yunanistanla birleşme) ve adanın elenleştirilmesi idi. Bu durum, kendilerini korumak için Kıbrıs'ın tekrar Türk egemenliğine verilmesini savunan Kıbrıs Türklerini telâşlandırdı. Keza, güney kıyılarından sadece 35 mil uzaklıkta bir Yunan kuvvet üssünün kurulması ihtimalinden endişe eden Türk Hükümetini de.

Grivas'ın yönettiği Kıbrıs Rum gerilla örgütü olan EOKA, Yunanistan'ın yardımı ile gittikçe güçlenirken ve Kıbrıs Türkleri de bu örgütün saldırılarının kurbanı olurken, Kıbrıs Türkleri de Türkiye'nin korumasına daha fazla dayanma ihtiyacını duydular. Böylece, bir açmaz ortaya çıkmıştı. Kendi davalarını Yunanistan'a bağlamakla Kıbrıs Rumları, Kıbrıs Türklerini de, davalarını Türkiye'ye bağlamak zorunda bıraktılar. Kıbrıs Rumları sayı itibarile Kıbrıs Türklerinden fazla olmakla beraber, Türkler de Yunanlılardan çok daha fazla idi. Bu çıkmazın neticesi, Cumhurbaşkanı rum, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk olan, iki dil'li, iki toplumlu bağımsız bir Cumhuriyetin kurulmasına varan ve 1959 Zürih-Londra Anlaşmaları denen bir dizi kompromiler olmuştur. O tarihte bir de, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye temsilcileri arasında, "doğrudan veya dolaylı *enosis*'i veya garantör devletlerden herhangi bir tarafından adanın paylaşılmasını veya ilhakını önlemek suretile, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğinin tanınmasını ve devamını sağlamak için" bir Garanti Antlaşması da imzalanmıştı.

Kıbrıs Rumlarının ayaklanması sırasında yüz kadar Kıbrıs Türkü de hayatını kaybetmiştir. Bundan daha mühimmi, otuz kadar karma köydeki Kıbrıslı Türklerle bir çok Türk köyü halkı, Kıbrıs Rumları tarafından evlerinden sürülmüş ve bunlar Kıbrıs Türklerinin biraraya geldiği yerlere iltica etmişlerdir. Nihayet, Kıbrıs Türkleri, iki-toplumlu bütün resmî kuruluşların Rumlaştırılması üzerine, kendi belediyelerini, kendi ticaret odalarını ve ithalât-ihracat şirketlerini kurmak zorunda bırakılmışlardır.

Kıbrıs Türklerinin, 1950'lerin sonlarında başlayan, karma köylerden ve tek başına kalmış köylerden göçleri (exodus), sonunda, Kıbrıs Türk toplumunun Kıbrıs Rum toplumundan fiziki olarak ayrılmasına müncer olmuştur. Dolayısıyla, bu iç savaş sırasında Kıbrıs Rumları, adayı, Yunanistan'la birleşmeye daha yakın hale getirememişler, aksine, adanın iki ayrı devlete bölünmesine sebep olmuşlardır.

III

KIBRIS'IN YUNANİSTAN TARAFINDAN İLK İŞGALI

Kıbrıs Cumhuriyeti 1960'da kurulduğu zaman Kıbrıs Türkleri, medeni hakları Anayasa ile garanti edildiği ve ülke ekonomisi de hızlı bir gelişme içinde olduğu için, geleceğe, barış ve refah yılları olarak bakmışlardır. Fakat güzel bir hayat için oluşturulan bu hayaller, adanın müstakbel statüsü konusunda gittikçe artan siyasî anlaşmazlık ile, hemen dağılıverdi. Kıbrıs Türkleri Cumhuriyet'in kuruluşunu, Kıbrıs meselesinin nihai çözümü olarak telâkki ederken, Kıbrıs Rumları, bunu, *enosis*'i gerçekleştirecek mücadelenin taktik bir manevrası olarak gördüler.

Cumhuriyet'in ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilen Başpiskosop Makarios, anayasaya imzasını koyanlardan biri olduğu halde ve bu anayasayı destekleyeceğine dair yemin etmesine rağmen, hemen daha başta, nihai amaçları hakkında hiç şüpheye yer vermeyen konuşmalar yapmaya başladı. Meselâ 15 Ağustos 1962 de Kykko manastırında yapılan bir törende, *"Kıbrıs Rumları, EOKA kahramanlarının başlatmış olduğu işi tamamlamak için ileriye doğru yürümeye devam etmelidir"* ve *"şimdi mücadele yeni bir şekil almıştır ve nihai gayemizi gerçekleştirenceye kadar da devam edecektir"* demiştir. Doğduğu köy olan Panayia'da 4 Eylül 1962'de yaptığı daha tehditkâr konuşmasında ise, *"Elenizmin korkunç bir düşmanı olan Türk ırkının bir parçasını teşkil eden küçük Türk toplumu kovulmadıkça, EOKA kahramanlarının görevi hiç bir zaman bitmiş olmayacaktır"* demekten de geri kalmamıştır. Kendi hükümetinin üyeleri de aynı şekilde konuşmalar yapmışlardır. İçişleri Bakanı Polykarpos Yorgadjis, 1962'de, *"Rum olmayana, Rum gibi düşünmeyene ve kendisini devamlı bir Rum gibi hissetmeyene Kıbrıs'ta yer yoktur"* demiştir.

Makarios, Kıbrıs Rumları arasında elen duygularını yaymak için, Rum okulları ile, Kıbrıs Rumlarının kontrolü altındaki Kıbrıs Radyosunu fütursuzca kullanmıştır. Okullarda çocuklara, Kıbrıs'ın Rum olduğu ve Türklerin "sonradan gelme" olduğu öğretilmekteydi. Bu arada Kıbrıs

Radyosu da, koyu Türk aleyhtarı oyunlar yayınlamaktaydı. Bu oyunlardan birinde, bir anne oğluna, ne olmak istediğini soruyor. Çocuğun cevabı ise, “bir kahraman” dır. O zaman anne çocuğuna, “Peki bize ne getireceksin?” diye soruyor. çocuk ise cevap veriyor: “*Size yedi tane Türk kafası getireceğim*”.

Lefkoşe'deki Başkanlık Sarayı'nda Yunan bayrağı dalgalanıyordu ve Makarios'un makam arabası da Yunan bayrağı taşımaktaydı. Bütün resmî törenlerde Yunan millî marşı çalınıyordu.

Enosis'in hukukî çerçevesini hazırlamak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılmasına ve adanın Yunanistan tarafından ele geçirilmesine karşı gelen her türlü muhalefeti etkisiz kılmak amacı ile Makarios, önce, Anayasa Mahkemesi'nin başkanı olan değerli Alman hukukçusunu istifaya zorladı. Ve ondan sonra da, Kıbrıs Türklerini kendisine tâbi bir sürü haline getirmek için “*Akritas Plânı*” denen plânı uyguladı.

Daha sonra Yunan gazetesi *Patris* tarafından yayınlanan *Akritas plânı*, “Şef, Akritas” şeklinde imzalanmıştı. Bu “Şef” ise, o sırada Kıbrıs'ta iç barışı sağlamaktan sorumlu olan adamdan, yani Yorgadjis'ten başkası değildi. Bu, Makyavelvari bir kurnazlığı ve acımasızlığı yansıtan bir tasarı idi. Bu plâna göre, hükümet, tek taraflı olarak, anayasada bir dizi değişiklikler yapacaktı. Bu değişiklikler görünüşte “mâkul ve âdil” nitelikte olacaktı. Fakat gerçekte ise, Türk toplumunu en mühim ayrıcalıklarından yoksun bırakacaktı. Bir yandan Kıbrıs Türklerine bunları reddetme fırsatı verilmez iken, öte yandan da, Makarios rejiminin barışçı görüşmelere daima hazır olduğu telkini yapılmak suretile, tutumları yumuşatılacaktı. Eğer Kıbrıs Türklerinden “kuvvetli tepki” gösteren olur ise, onlar, yoğun kuvvet gösterisi ile hizaya getirilecekti. Söz konusu plân diyordu ki, “*Biz gücümüzü derhal ve kuvvetli bir şekilde Türklere gösterecek olursak, muhtemelen akılları başlarına gelecek ve faaliyetlerini, ehemmiyetsiz, tek tük hâdiselere inhisar ettireceklerdir*”. Dolayısıyla, “sür'at” böyle bir askerî teşebbüsün ana unsurunu teşkil ettiğinden, “*Bir veya iki gün içinde duruma egemen olabilirsek, bir dış müdahale, mümkün, muhtemel veya haklı olmayacaktır*” deniliyordu. Ve keza, “*Türklerin herhangi bir çabasının kuvvetli ve kesin bir şekilde bertaraf edilmesi, anayasa değişikliklerini daha ileriye götürmemizi kolaylaştıracak ve o zaman bu değişiklikleri, Türklerin herhangi bir tepkisine fırsat vermeden uygulamamız imkânı hâsıl olacaktır*” tahmini ileri sürülüyordu.

Makarios, Akritas Plânı'na uygun olarak, 30 Kasım 1963'de, 1950 Anayasasının 13 noktada değiştirilmesi teklifini ileri sürdü. Bunlardan en

mühimmi, ülkenin tek meclisli yasama organı olan Kıbrıs Temsilciler Meclisi kararlarını, Türklerin veto edebilmesi hakkını ortadan kaldıranı idi. Kıbrıs Türkleri bu anayasa değişikliklerini reddettiğinde ise, Makarios, hükümetteki bütün Türk memurları ile, Temsilciler Meclisi'nin bütün Türk üyelerini azletti. Arkasından da, kasaba ve şehirlerin Türk mahalleleri ile, izole halde bulunan Türk köylerine bir dizi saldırılar düzenledi. Kıbrıs Türk toplumuna korku salma amacını güden bu saldırılar, olağanüstü bir şekilde vahşiyâne idi. Bu saldırıların tipik bir örneği, bir Kıbrıs Türk hastanesindeki hastaların katliâm edilmesidir. *The Guardian* gazetesinde yayınlanan, İngiltere hükümetinin bir raporuna göre, "23 Aralık (1963) günü, Lefkoşe devlet hastanesindeki 25 Türk hasta birdenbire yataklarından kaybolmuşlardır." Bir İngiliz istihbarat subayının daha sonra yaptığı araştırma neticesindeki açıklamasına göre, "hastanedeki Yunanlı doktorlar bu hastaları, yataklarında yatarken gırtlaklarından kesmişler" ve "cesetler bir kamyonu yüklenerek, kentın kuzeyindeki bir çiftliğe götürülmüş ve orada da makinelerle parçalanarak toprağa gömülmüşlerdir."

Kıbrıs Rum vahşetinin başka bir örneği ise, Rum ve Türklerin karma olarak yaşadığı Ayios Vasilios (Türkeli) köyündeki Türklerin Noel gecesi uğradıkları katliamdır. Katliamdan kurtulanlarla görüşmeler yapmış olan değerli muhabir H. Scott Gibbons, *Peace Without Honour* (Şerefsiz Bir Barış)² adlı kitabında şunları anlatmaktadır :

Havaya bir süre ateş edildikten sonra, mavzerler kapıların kilitlerini parçaladılar ve içerdekiler sokağa sürüklendiler. Yetmiş yaşındaki bir Türk, kapısındaki bu gürültüden uyanmıştı. Yatak odrasında ne olup bittiğini anlamaya çalışırken, kapıdan içeri girmiş olan yedi tane silâhli gençle karşılaştı.

"Çocukların var mı?" diye sordular. Şaşkına dönmüş olan ihtiyar, "evet!" diye cevap verdi.

Silâhli gençler, "onları dışarıya gönder!" diye emir verdiler. Yaşlı adamın 19 ve 17 yaşlarındaki iki oğlu ile 10 yaşındaki kızı, alelacele giyinip, silâhli adamlarla birlikte dışarı çıktılar. Hepsini duvarın önüne sıraladılar ve silâhli adamlar hepsini makineli tüfek ateşi ile öldürdüler.

² H. Scott Gibbons, *Peace Without Honour*, Ankara ADA Publishing House, 1969, p. 73 (Çevirenin notu).

Başka bir evde ise, 13 yaşındaki bir erkek çocuğu, elleri arkadan ayaklarına bağli olarak yere yatırılmış vaziyette idi. Evin içi didik didik aranırken, diğer silâhli adamlar da çocuğu tekmelemeye başladılar. Biraz sonra da çocuğun ensesine bir silâh dayadılar... ve çocuk öldürülmüştü.

Ayios Vasilious'ta (Türkelî)³ o akşam 12 Türk öldürülmüştür. Diğerleri ise, toparlanarak ve tekme-tokat, diğer Türklerin bulunduğu Skylloura (Yılmaz Köy) köyüne sürüklenmişlerdir.

Silâhli kişiler, insanlardan sonra evlere yönelmişlerdir. Evleri yağmalayıp, yakıp yıktıktan sonra, artık yorgunluktan bitâb düşerek, evleri ateşe vermişlerdir.

Bu saldırılar, arkası kesilmeksizin aylarca devam etti.

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakan Yardımcısı George W. Ball, 1964 Şubatında Kıbrıs'ı ziyaret ettiğinde, gördüklerinden aptallaşmıştı. Başpiskopos Makarios'u, Kıbrıs'ı "özel mezbahası" haline getirmekle itham eden Ball, "Kıbrıs Rumlarının, Kıbrıs Türklerini öldürmek için ellerinin serbest kalmasını istedikleri" neticesine varmıştır.

4 Mart'ta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'ta bir Birleşmiş Milletler Gücü (UNFICYP) teşkiline karar verdi ve 26 Mart'ta da, bu kuvvetin ilk birlikleri adaya vardı. Lâkin bu "barış gücü" tamamen etkisizdi. Çünkü, bu gücün herhangi bir zorlama yetkisi yoktu ve Birleşmiş Milletler Makarios'un Kıbrıs Türk toplumuna karşı giriştiği şiddet eylemlerini mahkûm etmede yetersiz kaldı.

Daha sonraları "Kıbrıs, Büyük İskender'in Doğu'daki rüyalarının bir atlama taşı olmak zorundadır" diyen Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreu, 1964 Haziranında Makarios'a yardım elini uzattı. Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs meselesindeki uyuşukluğundan da cesaret alan Yorgo Papandreu, o sıralar Yunan ordusunda Korgeneral Yorgo Grivas'ı Kıbrıs Türklerine karşı girişilecek askerî harekâtı koordine etmek üzere Kıbrıs'a gönderdi. Papandreu, aynı zamanda Yunan birliklerinin gizlice adaya sevk edilmesi hususunda da Savunma Bakanı Peter Garoufalias'a talimat verdi. "Muazzam çapta gizli bir operasyon başladı. Geceleri silâhlar ve askerî birlikler sevk edilirken, "gönüllüler" adı altında sivil elbise giymiş askerler Kıbrıs'a gelip, tayin edildikleri "Kıbrıs birliklerine" katıldılar". *Democracy at Gunpoint* adlı anılarında

³ Köylerin Türkçe isimleri, metne tarafımızdan ilâve edilmiştir (Çeviren).

bunları söyleyen, Yorgo Papandreu'nun oğlu Andreas Papandreu'dur. Andreas Papandreu devam ediyor: "Bu sevkiyat yaz ortalarına kadar sürdü. Tam teçhizatlı, en az 20 bin subay ve asker Kıbrıs'a gönderilmişti". Bu Yunan birlikleri, Makarios'un, 1960 Anayasası ile, aynı yıl Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan İttifak Antlaşması'na açık bir şekilde aykırı olarak kurmuş olduğu, yeni "Kıbrıs" Millî Muhafız Teşkilâtı'nın belkemiğini teşkil etmiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü yok etme amacını güden bir darbenin açık oluşumu söz konusu olduğundan, bu sırada Türkiye, Garanti Antlaşması çerçevesinde müdahale etmek için her türlü geçerli sebebe sahip bulunmaktaydı. Lâkin Türkiye, NATO dayanışmasını tehlikeye atmamak ve Birleşik Amerika'ya ters düşmemek için, böyle bir müdahale konusunda isteksizdi. Ayrıca Türkiye, daha da fazla kan akmasına sebep olabilecek geniş bir askerî harekâta teşebbüs etme hususunda da çekingendi. Bundan dolayı Türkiye, Kıbrıs Türklerinin çeşitli mukavemet merkezlerine askerî yardım malzemesi göndermekle yetindi. Bununla beraber, 1964 Ağustos'unda, dış ülkelerdeki öğrenimlerinden dönen Kıbrıs Türk öğrencilerinin yoğun bir şekilde bulunduğu ve Kıbrıs Türklerine ait Erenköy limanına zırhlı araçlar ve bazukalarla saldırmakta olan Grivas kuvvetleri üzerinde Türk jetleri uyarma uçuşunda bulunmaktan da geri kalmadılar. Türk jetlerinin bu harekâtı Makarios'u şu kanaate sevketti ki, daha ileriye gidecek olursa, şiddet hareketleri kendisi için geri tepecekti. Bundan dolayı, Kıbrıs topluma karşı girişmiş olduğu terör kampanyası giderek yavaşladı.

1964 sonuna gelindiğinde, Makarios sadece ilk amacı gerçekleştirmiş bulunuyordu: *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılması*. Fakat bu da çok pahalıya mal olmuş bir zaferd. Çünkü, *enosis*'e yaklaşabilmiş değildi. Resmî kayıtlara göre, 1963-1964 katliamında 364 Kıbrıs Türkü öldürülmüştü. Lâkin ondan çok daha fazlası kayıptı ve bu kayıplardan o zamandan sonra bir daha hiç haber alınamadı. Bunun dışında, 103 köydeki 25.000 kadar Kıbrıs Türkü, sırtlarında bir tek elbiseleri ile evlerinden kovulmuş ve Kıbrıs Türklerinin birbiri üstüne yığılmış bulunduğu mahallere iltica etmek zorunda kalmışlardı. Eğer Makarios, kendisinin savunmaya yemin ettiği kanunlara göre yargılanmış olsaydı, insanları, kitleler halinde öldürmekten, asılması gerekirdi.

Makarios'un, *Akritas Plâni*'ni tatbik etmeye kalkması, Kıbrıs Türklerini biraraya toplanmaya sevketti ve 80 karma köydeki evlerini terketmek

zorunda bırakmıştır. Böylece, 1964 Eylül'ünde, Kıbrıs Türk toplumunun Kıbrıs Rum toplumundan kopması tamamlanmıştı. Kıbrıs Rum gazeteci Aleccos Constandinidis, 14 Aralık 1965'te *Alithia* gazetesinin başmakalesinde, "Akritas Plânı, sadece başarısızlığa uğramakla kalmamış, aynı zamanda adaletin taksimine de müncer olmuştur" dediği zaman gayet haklıydı.

1963-64'de, Kıbrıs Rumlarının ayaklanmasında Yunanistan o derece büyük rol oynamıştır ki, fiiliyatta ada Yunanistan'ın işgaline uğramıştır. Bununla beraber, 1954-59 arasındaki iç savaşta olduğu gibi, Yunan saldırısının neticesi. Türkiye'nin, silâhlı bir çatışmaya gidecek kadar anlaşmazlığa müdahalesini tahrik etmesi olmuştur.

IV

AÇLIK VE MAHRUMİYET YILLARI

Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs Türklerini kaba kuvvetle korkutma sisteminin başarısızlığı, onun *enosis* hırsını kıramadı. Gerçekten, açık bir şekilde ve zaman zaman da yoğunluğunu arttırarak, *enosis*'i savunmaya devam etti. Meselâ, 26 Mayıs 1965'te Rizokarpasso'da (Bugünkü *Dipkar-paz*) yaptığı konuşmada şöyle diyordu: "Ya Kıbrıs bir bütün olarak Yunanistan'la birleşecektir, veya biz yokolup gideceğiz... Millî emellerimizin gerçekleşmesine giden yol güçlüklerle dolu olabilir. Fakat *enosis*'ten ibaret olan gayemize ölü veya diri ulaşacağız."

Kıbrıs Rum Temsilciler Meclisi (o sırada sadece eski Meclis'in Rum üyelerinden meydana geliyordu ve 1960 Anayasasına aykırı olarak yasama faaliyetine devam ediyordu) 26 Haziran 1967 de kabul ettiği bir kararda, "Karşılaşılan güçlükler ve zorluklar ne olursa olsun, bütün elen dünyasının tam desteği ile yürütülmekte olan mücadele, nihai gayeye (yani *enosis*) başarı ile ulaşılmadıkça, sona ermiyecektir" deniyordu.

Lâkin savaşçı demeçlerine ve Temsilciler Meclisi'nin kararına rağmen Makarios, Türkiye'nin tümünden müdahalesine sebep olabileceği endişesi ile, doğrudan doğruya çatışma politikasından, bir sindirme politikasına dönmeyi tercih etti.

Devleti olmayan insanlar durumuna düşürülen Kıbrıs Türkleri, her türlü devlet hizmetlerinden yoksun bırakıldı. Kıbrıs Türklerinin doğan çocukları resmî nüfusa kaydedilmedi. Posta hizmetleri tamamen aksadı. Kıbrıs Türklerinin, sağlık hizmetlerinden yararlanması, artan bir şekilde zor-

laştırıldı. Kıbrıs Türklerine, kaybolan mallarını geri almak ve kendilerine karşı cinayet işleyenleri mahkemeye vermek için gerekli bütün hukuk yolları kapatıldı. Hatta, içini nefretin kemirdiği gazeteci, ve Dimitrios İoannides adlı Kıbrıs Rum millî muhafız örgütündeki Yunanlı binbaşı (daha sonra Yunanistan'ın askerî diktatörü olacaktır) ile beraber, Makarios'a, bütün Kıbrıs Türk toplumunu katliamdan geçirme plânını sunan ve Lefkoşe civarındaki çatışmalarda, Türklere karşı işlediği cinayetlerle "*Omorphita (Küçük Kaymaklı) Kasabı*" ünvanını kazanan Nikos Sampson bile cezadan kurtuldu.

Makarios 1964 sonbaharında, Lefkoşe, Magusa, Limasol, Larnaka ve Lefke gibi Türklerin biraraya toplanmış olduğu yerlere karşı ekonomik boykota başvurdu. Bunun üzerine Kıbrıs Türklerinin yaşama davası gayet ciddi bir hal aldı. 1964 Yunan işgali sırasında Kıbrıs Türklerine ait yüzlerce ev yakılıp yıkılmış ve binlercesi tahrip edilmişti. Sadece Omorphita'da (Küçük Kaymaklı) 50 ev yıkılmış ve 240 ev tahrip edilmişti. Tarımda ve sanayide meydana gelen kayıplardan başka, hükümette veya Kıbrıs Rum kesimindeki kamu veya özel kuruluşlarda memur olarak çalışan 4.000 Kıbrıs Türkü de ücretlerinden yoksun kalmıştı. Daha yukarıda da belirttiğimiz gibi, 25.000 mültecinin dışında 23.000 işsiz ile, kayıp kişilerin veya çatışmalarda malûl olanların 7.500 kişilik aileleri de vardı. Dolayısıyla, Kıbrıs Türk toplumunun tüm nüfusunun yarısı perişan hale getirilmişti.

Makarios'un ekonomik boykotu Kıbrıs Türk toplumunun sıkıntılarını daha da arttırdı. Nitekim, Eylül ortalarında Kıbrıs Türkleri neredeyse açlıkla karşı karşıya idi. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant, Makarios'a gönderdiği çok ağır bir notada, ekonomik tedbirlerin "bazı hallerde gerçek bir muhasara şeklini alacak kadar sert olduğunu" belirterek, "Kıbrıs hükümetinin, bir askerî harekât yerine geçmek üzere, ekonomik baskı yoluyla bir çözümü zorlamak istediğine" işaret etmekteydi.

Sonunda, Birleşmiş Milletler ve kızılhaç Teşkilâtı, Makarios'u, Kıbrıs Türklerini açlığa mahkûm etme politikasının, kendisini dünyanın gözünde lânetli bir duruma düşüreceğine ikna ettiler. Bunun üzerine Makarios, muhasara altındaki Kıbrıs Türklerine asgari kaloriyi sağlayacak gıda maddelerinin gönderilmesine izin verdi. Fakat, inşaat malzemeleri, radyo, telefon, kamyon, traktör ve lastikleri ile otomobil parçaları gibi bir çok maddelerin Türklere gönderilmesi yasağı devam etti.

Kıbrıs Rum hükümeti kuvvetleri, Kıbrıs Türklerinin toplu olarak buldukları yerlerin etrafını tahkimat ve tel örgülerle çevirdi ve bu yerlere

ulaşan yollar üzerinde barikatlar kurdu. Bu barikatların amacı, Rum resmî açıklamalarına göre, Kıbrıs Türklerinin toplu olarak buldukları yerlere kaçak olarak silâh ve yasak maddelerin girmesini önlemektir. Gerçekte ise, bu tedbirlerin amacı, Kıbrıs Türklerini daha da hırpalamak ve ekonomik faaliyetlerini daha da sınırlamaktır.

Mülteciler ve sorunları konusunda milletlerarası bir otorite olarak tanınmış bulunan Dr. Vamık Volkan, 1960'ların sonunda Kıbrıs'a yaptığı ziyarette, gördüklerinden âdeta şoke olmuştu. Dr. Volkan'ın yazdığına göre, Lefkoşe'nin Türk kesimi "sanki bir harabe halindeydi; sokaklar çukurlarla doluydu ve sefalet her yerde gözle görülür bir haldeydi". Yazdıklarının sonunda, Kıbrıs Türklerinin, "*yerini yurdunu kaybetme pahasına, korkunç kanlı günlerin stresine dayanarak, geçici olarak canlarını kurtarmış, sefil bir hayata mahkûm, sevdiklerini ve malını - mülkünü kaybetmiş insanlar*" olduğunu söylüyordu.

Başpiskopos Makarios'un sindirme ve yıldırma politikasının bir amacı da, Kıbrıs Türklerinin kitle halinde adadan göç etmelerini sağlamaktır. Çünkü Kıbrıs Türkleri herhangi bir resmî belgeyi sağlamada binbir güçlüklerle karşılaşırken, Kıbrıs'tan devamlı olarak ayrılmak isteyenlere pasaportları inanılmaz bir kolaylıkla verilmek isteniyordu.

Başpiskopos Makarios, yıldırma politikasının her halükârda netice verdiğine inanıyordu. Ne var ki, Yorgo Grivas, Polikarpos Yorgacis ve Nikos Sampson gibi amansız milletyetçiler, derhal *enosis*'e gidilmesini ve 1963-64'ün kuvvet metodlarına başvurulmasını savunmaktaydılar. Bunlar, 1954-59'un Kıbrıs Rum âsileri ile, Millî muhafız Teşkilâtındaki Yunan subayları tarafından desteklenmekteydiler ve bu sebeple de, az veya çok, Makarios'tan bağımsız hareket edebilme imkânına sahip bulunuyorlardı. Bir bakıma bunlar, yeni Yunan cuntasının da yeşil ışığına sahip sayılabilirlerdi. 1967 ilkbaharı başlarında Grivas, izole halde bulunan Türk köylerine karşı saldırılara başladı. Bu saldırılar, 14 ve 15 Kasım'da Larnaka bölgesindeki Ayios Theodoros (Boğaziçi) ve Kophinou (Geçitkale) köylerine yapılan saldırılar ile, tırmanma noktasına ulaştı. Bu iki köyde 30'dan fazla Kıbrıs Türkü öldürüldü. Bunlar arasında yaşlı bir karı-kocanın üç oğlu ile, gazyağına batırılmış bir battaniyeye sarılmış 80 yaşındaki bir ihtiyarın canlı olarak yakılması da vardı.

Tabiatile bu tethiş hareketleri Türk hükümetini bir kere daha harekete geçirdi. Grivas Yunan ordusunda hâlâ bir subay olduğundan ve Millî Muhafız subaylarının da hepsi Yunanlı olduğundan, Türkler bu sefer Yu-

nan hükümetini sorumlu tuttular. 16 Kasım'da Türk Hükümeti, saldırılar devam ettiği takdirde müdahale edeceği hususunda uyarıda bulundu ve ertesi günü de Türk parlamentosu, Kıbrıs'ta durum daha da kötüleştiği takdirde, Yunanistan ile savaşa kadar gitme konusunda Türk hükümetine yetki verdi.

Yunan cuntasının Grivas'a yaptığı taahhütleri, Grivas'ın abartmış olduğu derhal anlaşıldı. Stanford Üniversitesi Hukuk Fakültesinden Profesör Thomas Ehrlich'in de belirttiği üzere, kriz, B.M. Barış Gücü komutanının düzenlemelerine ve Güvenlik Konseyi kararlarına aykırı olarak, bir Yunan generalinin liderliğinde, önceden plânlanmış bir Yunan saldırısı neticesinde doğmuş olduğu için, cunta'nın başlangıçtaki liderleri, kendilerini enosis'e adanmış olmalarına rağmen, Birleşmiş Milletler'in sempatisinin ve Yunanistan'ın müttefiklerinin desteğinin beklenemeyeceği bir sırada Türkiye ile silâhlı bir çatışmayı istemeyecek kadar ihtiyatlı idiler. Dolayısıyla cunta, 19 Kasım 1967'de, bir cesaret gösterip Grivas'ı geri çağırdı.

Kıbrıs Türk toplumuna yönelmiş olan bu şiddeti asgari düzeye indirmek isteyen Türk hükümetini, cuntanın bu kararı tatmin etmedi. Lâkin, Birleşik Amerika Başkanı Lyndon B. Johnson'ın özel temsilcisi Cyrus R. Vance'in yardımları ile, Türkiye ile Yunanistan arasında bir anlaşma sağlanabildi. Bu anlaşmaya göre, 1960'da Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanmış olan İttifak Antlaşması'nın öngördüğünden fazla olan Yunan birlikleri 45 gün içinde Kıbrıs'tan çekilecekti. Aynı zamanda, Millî Muhafız teşkilâtı lağvedilecek, Ayios Theodoros ve Kophinou'da şehit düşen Kıbrıs Türkleri için tazminat ödenecek ve Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün yetkileri ve miktarı arttırılacaktı.

1964-1967 döneminde Kıbrıs Türkleri kendi kendilerini yönetmek zorunda kalmışlardır. Devletsiz halk durumuna düştükleri için, Kıbrıs Rumlarının uyguladığı ekonomik ablukaya direnmek zorundaydılar. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başkan Yardımcısı (Dr. Fazıl Küçük), keza Cumhuriyet kabinesinin üç Türk üyesi, Temsilciler Meclisi'nin türk üyeleri ile Türk Cemaat Meclisi Yürütme komitesi üyeleri ve diğer bazı zevattan meydana gelmek üzere, alelacele bir hükümet teşkil olundu. Buna *Genel Komite* denilmekteydi.

Lâkin Grivas, izole bir halde bulunan Türk köylerine saldırılara başlayınca, Kıbrıs Türkleri, daha etkin bir yönetim mekanizmasının kurulması gerektiğini gördüler. Bu suretle, 28 Aralık 1967 de, *Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi* kuruldu. İlân edilen statünün temel hükümlerine göre, yürütme

görevi bir Yürütme Komitesi'ne verilmekteydi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başkan Yardımcısı Komite'nin Başkanı idi ve Komite üyelerini o atayacaktı. Yasama görevini ise, Temsilciler Meclisi'nin 15 türk üyesi ile Türk Cemaat Meclisi'nin 15 üyesinden meydana gelen bir Yasama Meclisi ifa edecekti. Yargı görevi ise, bağımsız Kıbrıs Türk mahkemeleri tarafından yürütülecekti. Bir Yüksek Mahkeme de, daha önce Yüksek Anayasa Mahkemesi ile, Yüksek Adalet Mahkemesi'ne verilmiş olan yargı yetkilerini kullanacaktı.

Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi'nin kurulması ile, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumları arasındaki ayrılık kesinleşmiş olmaktadır. Bu sebeple, Kıbrıs'ın, etnik bakımdan homojen ve kendi kendini yöneten iki parçaya ayrılması, genellikle sanıldığı gibi, 1974'deki Türk askerî müdahalesi neticesinde değil, fakat Makarios ve Grivas tarafından 1960'larda gerçekleştirilmiştir.

V

KIBRIS'IN YUNANİSTAN TARAFINDAN İKİNCİ İŞGALI

1967 krizini takip eden aylarda Yunanistan, bir kısım kuvvetlerini Kıbrıs'tan geri çekti. Fakat Makarios, Grivas'ın girişmiş olduğu kaba harekâta son vermiş olan anlaşmaya riayet hususunda hiç bir çaba harcamadı. Kıbrıs Barış Gücü'nün yetkileri ve miktarı artırılmadığı gibi, Ayios Theodoros kurbanları için de herhangi bir tazminat ödenmedi. Millî Muhafız Teşkilâtı da dağıtılmadı. Fakat ilginçtir, Makarios'un kötü niyeti kendisine daima felâket getirdi. Zira, 1974'te kendisini iktidardan düşünmek için Millî Muhafız Teşkilâtı kullanıldı.

Kafalarını *enosis*'e takanlar, Kıbrıs Türklerine karşı nihaî saldırı hazırlıklarını yoğunlaştırdıklarından ve öfkelerini, bunların fütursuzca hareketlerinden endişelenen ve bir Türk askerî müdahalesini tahrik etmemeye her zamandan daha fazla dikkat gösteren Makarios'a artan bir şekilde yönelttiklerinden, 1967-74 döneminde gerginlikler gittikçe şiddetlendi. Millî Cephe, Akritas Örgütü, Ölümsüz Enosis Gençliği, Baf Millî Gençliği ve Millî Selâmet Teşkilâtı gibi terörist örgütler giderek yaygınlaştı. Bunlar, Makarios'un ihtiyatlı davranışını bir ihanet olarak telâkki ediyorlar ve öfkelerini, bombalama ve cinayetlerle hükümete yöneltiyorlardı.

8 Mart 1970 günü Makarios'un helikopterine, tam havalanacağı sırada, Lefkoşe Pan-Kıbrıs Lisesi'nin çatısından ateş açıldı. Başpiskopos bu

suikasttan yaralanmadan kurtuldu. Bütün şüpheler, derhal, 1969'da İçişleri Bakanlığında azledilen ve ondan sonra bütün enerjisini ihtilâlcı ve suikast niteliğindeki faaliyetlere yöneltmiş bulunan Polykarpos Yorgadjis üzerinde toplandı. Yorgadjis evinde göz hapsine alındı. Bununla beraber, bir hafta sonra da, esrarengiz şartlar altında öldürüldü. Makarios'un bu cinayeti kınamaması, kendisini bu ateşli enosis'çilerin gözünde mahkûm ettirdiği gibi, bunların, hangi vasıta ile olursa olsun, Makarios hükümetini devirme kararlılığını da pekiştirdi.

23 Mayıs 1970'de Millî Cephe beklenmedik bir darbe vurdu: Bu örgüte mensup 20 kadar terörist, Limasol'daki merkezî polis karakolunu işgal ile, 15.000 Sterlin değerinde silâh ve cephane ele geçirdi.

1971 Eylül'ünde General Grivas bir kere daha Kıbrıs'a döndü ve EO-KA-B adını taşıyan yeni bir gizli örgüt kurdu. Bu örgütün amacı, *enosis* mücadelesini daha da yoğunlaştırmaktı. EOKA-B'nin siyasî görüntüsünü teşkil etmek üzere de, Enosis Mücadelesi Birleşik Komitesi (ESEA) adı ile bir de bir siyasî parti kurdu.

Hepsi de, din adamlarının *enosis* için mücadelesinin kutsal bir görev olduğunu savunan, Kition, Girne ve Baf piskoposları, 1972 de, Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanlığından istifasını istediler ve kendisinin dinî görevlerinden de ayrılması için teşebbüste bulundular.

1973 sonunda Kıbrıs'ta geniş bir huzursuzluk vardı ve Kıbrıs Rum hükümeti, temposu gittikçe artan şiddeti kontrol altına almada başarısız görünüyordu. Kasım ayında ise, Yunanistan'ın askerî yönetiminin başına General Dimitrios Ioannides'in gelmesiyle, Makarios aleyhtarı güçler daha da cesaretlendiler. Çünkü, 1964'te Nikos Sampson ile birlikte Makarios'tan bütün Kıbrıs Türklerinin katliamını isteyen Ioannides, Atina'yı, *enosis* mücadelesinin yönetileceği bir milliyetçi merkez, bir *ethnikon kentron* yapmaya kararlı idi. Ioannides'e göre, *enosis*, halkın desteğini kaybeden askerî rejimin gittikçe zayıflayan prestijini takviye için fevkalâde bir milliyetçi başarı olacaktı ve şuna inanıyordu ki, "Kızıl Piskopos" dediği Makarios, bu büyük vatanperverane teşebbüsün yoluna çıkan en son engeldi. Ne var ki, Grivas 1974 Ocak ayında âniden kalp krizinden öldü. Bu karizmatik gerilla liderinin kaybı, Makarios aleyhtarı hareketi en yetenekli liderinden yoksun bırakıyordu. Fakat bu hâdise, aynı zamanda, Makarios'a da, EOKA-B'ye kesin darbeyi vurma cesaretini verdi ve Makarios, 25 Nisan'da EOKA-B'yi kanun-dışı ilân etti. 4 Mayıs'ta da, kanunsuz olarak si-

lâha sahip olan herkesin bu silâhları teslim etmesini emretti ve aksi takdirde bu kimselerin kanunî takibata maruz kalacaklarını bildirdi. Ve bu arada, EOKA-B mensubu olduklarından şüphelenilen 200 kadar kişi de tutuklandı.

Haziran geldiğinde, Makarios, Millî Muhafızlar üzerindeki otoritesini tesis edebileceği inancı ile, Millî Muhafız Teşkilâtının sayısını azaltma teşebbüsünde bulundu. Aynı zamanda da, Yunanistan'ın göstermelik Başkanı General Phaidon Gizikis'e gönderdiği ve basına da açıklanan acı ifadeli ve kınayıcı mektubunda, cunta tarafından kendisine karşı bir terör kampanyası yürütüldüğü ithamını ileri sürdü ve Yunan hükümetinden, Millî Muhafız Teşkilâtı'ndaki 650 Yunan subayının geri çekilmesini istedi.

İşte bu noktadadır ki cunta harekete geçmeyen karar verdi. Millî Muhafız Teşkilâtı'na, harekete geçme ve Makarios'u öldürme talimatını verdi. Kod ismi "Başkanlık Operasyonu" olan Yunan darbesi, 15 Temmuz sabahının, herkesin işine gittiği saatlerden sonrası için plânlanmıştı. Makarios'un bertaraf edilmesi dışında esas hedefler, Başpiskoposluk binasının, Başkanlık Sarayının, uluslararası havaalanının, Kıbrıs Yayın Kuruluşu'nun binalarının ele geçirilmesi idi. Millî Muhafız Teşkilâtı'na, İttifak Antlaşması gereğince adada bulunmasına izin verilen 950 subay ve asker ile, darbeden önce adada gizlice sokulan Yunan subayları yardım edecekti. 29 Temmuz 1974 tarihli *Newsweek* dergisinin belirttiği gibi :

Darbeden önceki gece... sivil elbiseler giymiş yüzden fazla Yunan subayı, Olympic Havayolları'nın tarifeli olmayan 727 sefer sayılı uçağına bindiler. Kendilerini havalanında, Ioannides'in yüksek düzeydeki yardımcılarından Albay Michael Plykhos yolcu etti. Bu uçuşu, 24 saat sonra, yüz kadar insanı taşıyan başka bir uçuş takip etti.

Bununla beraber, Yunan komutanları kötü bir hata yaptılar. Trodos dağlarındaki yazlığından, o sabahın erken saatlerinde bir kaç kişilik eskortu ile Lefkoşe'ye hareket eden Makarios ile derhal çatışmaya gireceklerine, nisbeten daha emniyetli olan Başkanlık Sarayı'na kadar gitmesini beklediler. Arkasından da saraya saldırı başladı. Saray 25 tank ve pek çok sayıda komandolar tarafından sarılmıştı. Verilen bir komut üzerine, bu kuvvetler hep birlikte saldırıya geçtiler ve çarpışmalar başladı. Tanklar ateşe başlayınca, Başkanlık Sarayı giderek bir harabe haline dönüştü. Fakat buna

karşılık saldıran komandoların da çoğu öldürüldü. Meydana gelen bu karğa içinde Makarios ile iki yardımcısı, çatışmaya dalmış bulunan komandolara da görünmeden, alevler içindeki binanın arka kapısından kaçmaya muvaffak oldular. Buna rağmen, Kıbrıs Yayın Kurulu, radyodan, "*Makarios öldü! Yaşasın Millî Muhafızlar! Elenizm Kıbrıs'ta yaşamaya devam ediyor!*" anonsunu yapıyordu.

Öğleden sonra saat 2.50'de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başına kukla başkan olarak, Ioannides'in eski dostu Nikos Sampson getirildi. 1969'da "*Türklere ölüm!*" sloganı ile Temsilciler Meclisi'ne seçilmiş olan "*Omorphita* (Küçük Kaymaklı) *Kasabı*"nın işbaşına gelmesi, Kıbrıs Türk toplumu tarafından endişe ve hayretle karşılandı. 1973 de Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi Yürütme Komitesi Başkanlığını Dr. Fazıl Küçük'ten devralan Rauf Denktaş'ın gayet yerinde olarak söylediği gibi, Adolf Hitler nasıl İsrail'e Cumhurbaşkanı olamaz ise, Sampson'un Cumhurbaşkanılığı da aynı derecede kabul edilemezdi.

Darbeye Yunan cuntasının katkısı konusunda bir çok deliller elde eden Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit 15 Temmuz'da, Yunan Hükümetini Kıbrıs'a müdahale etmekle resmen itham etti. 16 Temmuz'da İngiltere Hükümetine gönderdiği notada ise, Garanti Antlaşması'nın uygulanmasında Türkiye ile işbirliği yapmasını istedi. Başbakan Harold Wilson ve Dışişleri Bakanı James Callaghan ile görüşmek üzere 17 Temmuz'da da Londra'ya uçtu. Kıbrıs'ın bağımsızlığını korumak amacı ile yapılacak bir askerî harekâta Türkiye ile birlikte katılmaları hususunda kendilerini iknaya çalıştı. Lâkin İngilizler adadaki ekonomik menfaatlerini tehlikeye atmak istemiyorlardı ve binlerce İngiliz askeri ile Kıbrıs Rum kasabalarında yaşayan ailelerini tehlikeye sokmak hususunda da gayet isteksizdiler. İngilizlerin zaten kuzey İrlanda'daki I.R.A. ayaklanması ile başları dertte iken, bir başka yerde daha batağa saplanmak da istemiyorlardı. Dolayısıyla, Kıbrıs meselesinde ihtiyatlı bir yol takip etmeyi tercih ettiler. İngilizleri bu politikalarında, İngiltere'ye kaçmış olan ve İngiliz liderleri ile yaptığı konuşmalarda, kendilerine kuvvet kullanmaktan kaçınmayı tavsiye eden Makarios da teşvik etti.

Türkler, aynı şekilde, darbe karşısında Amerikalıların gösterdiği tutumdan da hayal kırıklığına uğradılar. Birleşik Amerika hükümetine göre, her ne pahasına olursa olsun, NATO içinde bir çatışmadan kaçınmak gerekliydi. Kaldı ki, yeni Kıbrıs krizi, Amerikalıların, kendi ülkelerinde yoğun siyasî hâdiseler içinde bulunduğu ve başkanlığın ise fiilen kötürümleş-

tiği Watergate hâdisesinin en yüksek noktasında olduğu bir sırada ortaya çıkmıştı. Bundan dolayı Dışişleri Bakanı Henry A. Kissinger, Kıbrıs açmazı ile karşı karşıya kalınca, bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisinin gayet güzel söylediği gibi, "yapıcı belirsizlik" ("constructive ambiguity") politikasını seçti ve anlaşmazlığın barışçı bir çözümünü müzakere etmek üzere, yardımcısı Josehp Sisco'yu Londra, Atina ve Ankara'ya göndermekle yetindi.

Hatta Birleşmiş Milletler bile kriz karşısında çok az ilgi gösterdi. Güvenlik Konseyi Kıbrıs konusunu görüşmek üzere 16 Temmuz 1974 günü özel bir toplantı yaptığında, mesele hakkında bir karara varmak için elde çok az bilgi bulunduğu gibi, sudan bir bahane ile hiç bir karar almadan toplantı hemen ertelendi.

Bu arada Kıbrıs'ta, duygularında son derece istikrarsız olan Sampson, Makarios taraftarlarının toptan katliâmına girişmiş bulunuyordu. Lefkoşe'deki Rum Ortodoks mezarlığının yönetici olan Papatsestos adlı bir Kıbrıslı Rum papaz, *putsch*'u (darbe'yi) hemen takip eden günlerde 127 ölünün mezarlığına gömüldüğünü söylemiştir. Sadece 17 Temmuz 1974 günü 77 kişiyi toplu mezarlara gömmeye zorlanmıştır. İrlandalı televizyoncu Derek Reed de, Baf yakınlarında, ölülerin toplu-mezarlara gömüldüğünü gördüğünü söylemiştir. Argiris Kyriakides adındaki bir üniversite öğrencisi de, Makarios taraftarlarının Limasol yakınlarında dörder dörder gömüldüğünü söylemiştir. Kıbrıs Rum Komünist Partisi AKEL'in Genel Sekreteri Ezekias Papaioannou da, 14 Mart 1984'te Lefkoşe'de yaptığı bir konuşmada, Sampson ve darbeci arkadaşlarının, partisinden 10.000 kişiyi öldürmek için bir plân hazırladıklarını ileri sürmüştür.

Sampson'un geçmişte yaptıkları gözönüne alınınca, Kıbrıs Türklerinin de aynı âkıbetten yakalarını kurtarmalarına çok az ihtimal vardı ve bu sebepten de, her geçen saat, Kıbrıs Türk toplumunun endişelerini arttırıyordu.

18 Temmuzda, artık hiç bir şüpheye yer bırakmayacak kadar açık bir şekilde anlaşılmuştur ki, Başbakan Ecevit'in bu son Kıbrıs krizini barışçı yollarla çözümlenmek hususundaki çabaları başarısız kalmıştır ve bundan dolayı da, Kıbrıs Türk toplumu çok yakın bir tehlike içindedir. Onun içindir ki, Yunan hükümetine gönderdiği ultimatomda Ecevit şunları istedi :

1. Nikos Sampson'un Cumhurbaşkanlığından istifası.

2. Millî Muhafız Teşkilâtı içinde bulunan 650 Yunan subayının geri çekilmesi.

3. Ada'nın bağımsızlığının taahhüt edilmesi.

Buna karşılık, Türklerin sadece blöf yaptığına inanan cunta, yerinden bile kıpırdamadı. Gûya bir uzlaşma olarak teklif ettiği tek şey, Millî Muhafız Teşkilâtı'ndaki Yunan subaylarının rotasyona tâbi tutulması idi. Bu cevap üzerine Ecevit, 19 Temmuzda, Garanti Antlaşması'nın kendisine tanıdığı müdahale hakkını kullanarak, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve Kıbrıs Türk toplumunu korumak üzere, Türk birliklerine askerî harekât emrini verdi.

Gayet açık bir şekilde görüldüğü gibi, 1974 de Kıbrıs'ın işgali diye bir şey yoktur. Başpiskopos Makarios'un 19 Temmuz 1974'de Birleşmiş Milletlerde yaptığı konuşmada bizzat kendisinin belirttiği üzere, Kıbrıs'ta bir Yunan işgali, on yıl içinde ikinci defa bir Yunan işgali vardı.

Türk müdahalesinin meşruiyeti, Atina İstinaf Mahkemesinin 21 Mart 1979 tarihli bir kararı ile de teyid edilmiştir. Daha önce de gördüğümüz gibi, Türkler 1964 ve 1967'de, geniş çaplı bir askerî müdahalede bulunmak için her türlü sebebe sahip iken, daha fazla kan dökülmesinden kaçınmak ümidi ile bir takım sembolik hareketlerde bulunmakla yetinmişlerdi. Fakat bu sefer, İngiltere Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Sir Alec Douglas-Home'ın söylediği gibi, "*Tahrikler tahammül sınırını aşmıştı*". Aynı duygular, 1988 Nisanında, Yunan Denizişleri Bakanı Evangelos Iannopoulos tarafından da ifade edilmiştir. Atina'da günlük olarak yayınlanan *Eleftherotipia* gazetesinde Iannopoulos şu soruyu sordu: "*Makarios'u devirdikten, Kıbrıs Rumlarını ve Kıbrıs Türklerini katliâma başladıktan ve Sampson diye bir meczubu Kıbrıs hükümetinin başına getirdikten sonra, Türkiye'den hiç bir tepki beklememek nasıl mümkün olabilirdi?*".

VI

TÜRKİYE'NİN MÜDAHALESİ

20 Temmuz 1974 günü şafakla beraber, üç tugaylık bir Türk kuvveti Girne yakınlarına çıkarma yaparak, ve bir paraşütçü birliği de Lefkoşe milletlerarası havaalanı civarına indirilirken, içerlere doğru ilerlemeye başladı. İlk günün sonunda Türkler, Girne plajlarından Lefkoşe'nin Türk kesimine uzanan bir koridor tesis etmeye muvaffak olmuşlardı. Millî Muhafızlar Girne'de ve Lefkoşe havaalanında sert bir direnme gösterdyseler de,

kuvvetlerinin büyük kısmını, adaya yayılmış bulunan Türk yerleşimlerine yaptıkları saldırılarda israf ettiler. Bu saldırıların başlıca hedefleri, Lefke, Erenköy ve Limnitis (Yeşilirmak) köyleri ile, Baf, Larnaka, Limasol ve Magusa'nın Türk mahalleleri idi. Bu Türk toplulukları, askerî veya sivil hedef gözetilmeksizin, yoğun baraj ateşine maruz kaldılar. Ele geçirilen köy ve kasabalarda Millî Muhafızlar ve EOKA-B, tam bir yıkım furyasına giriştiler. *The Times* (Londra) gazetesinin muhabiri David Leigh şöyle yazıyordu :

Binlerce Kıbrıs Türkü rehine alındı... Türk kadınlarına tecavüz edilirken, sokaktaki çocuklara ateş edildi ve Limasol'un Türk kesimi Millî Muhafızlar tarafından ateşe verildi.

Özellikle, Millî Muhafızların kontroluna geçen Limasol'un Türk mahalleleri halkı çok kötü muamelelere maruz kaldılar. 15 yaşında bir kız çocuğu şöyle diyordu :

Sokak aralarından koşarak kaçtım ve askerler arkamdan hep ateş ediyorlardı. Bir eve sığındığımda, askerlerin bir kadına tecavüz ettiklerini gördüm. Ondan sonra da gözümün önünde kadına ateş ederek öldürdüler.

Limasol'da ziyaretçi olarak bulunan Kıbrıs Türk asıllı bir İngiliz memuru, Millî Muhafızları, kadın ve çocuklara ateş etmekle itham etmiş ve "Sokakta 20 çocuk ölüsünü gözlerimle gördüm. Yaralı olan diğer çocuklar ise ağlaşıp duruyorlardı" demiştir. Limasol'un Türk halkı, bir koyun sürüsü gibi, bir hastanenin avlusunda toplanmıştı. Ertesi günü erkeklerden bazıları kurşunlandı. Geri kalan erkekler ise, alelacele yapılmış bir kampa sevkedildi.

Magusa bölgesinde de yoğun vahşet vardı. Bir Alman turist, Almanyanın Sesi Radyosu'na, "rumların kasaplığını insan aklı almaz" dedikten sonra, ekliyordu :

Magusa civarındaki köylerde Rum Millî Muhafızları, eşine rastlanmayan vahşet örnekleri sergilemişlerdir. Bunlar Türk evlerine girip, kadınların ve çocukların üzerine kurşun yağdırmışlardır. Bir çok Türkün de boğazını kesmişlerdir. Yakaladıkları kadınların hepsine tecavüz etmişlerdir.

France Soir gazetesinden Jean Nouvecelle de, Magusa bölgesinde pek çok barbarlık sahnelerine şahit olmuştur. Şöyle yazıyordu :

Pek çok utanç verici hâdiseleri gözlerimle gördüm... Rumlar Türk cämilerini yaktılar ve Türk evlerini ateşe verdiler... Türkler canlarını kurtarabilmek için yakındaki tepelere kaçtılar ve evlerinin vahşice yağmalanmasını seyretmekten başka bir şey yapamadılar.

The New York Times ise, Larnaka yakınındaki Alaminos köyünü savunanlardan onbeşinin, teslim olduktan sonra bir taş duvarın önüne dizilip EOKA-B tarafından nasıl kurşuna dizildiklerini anlatmıştır.

The Times'in mülâkat yaptığı bir Kıbrıslı Rum işadaminin söylediğine göre, başlangıçta Kıbrıs Rumları, mümkün olduğu kadar çok Kıbrıs Türkünü rehine alıp, Türkler Kıbrıs Rum mevzilerini bombalamaya devam ettiklerinde, bunları kurşuna dizmekle tehdit etmeyi düşünmüşlerdir. Lâkin o hengâmenin içinde her şey unutulmuş ve böyle bir tehdide başvurmadan, Kıbrıs Türkleri kitle halinde boğazlanmışlardır.

Türklerin açmış olduğu koridorun her iki ucunda da çarpışmalar iki gün daha bütün şiddetle devam etti. Bu arada da, Milli Muhafızlar ve EOKA-B adadaki izole Türk yerleşimlerine saldırılarına devam ettiler. Mamafih, Birleşmiş Milletlerin ateş-kes çağrısını 22 Temmuz günü öğleden sonra saat 4:00 de her iki taraf da kabul etti.

Türkiye'nin Kıbrıs'a yapmış olduğu müdahalenin ilk safhası bu şekilde sona erdi. Bu müdahalenin etkileri gayet geniş oldu: Müdahale üzerine, hem Yunan cuntası ve hem de Lefkoşe'deki kukla rejim çökuverdi. Ioannides görevinden ayrıldı ve yerine, Fransa'da inzivaya çekilmiş olan Constantine Karamanlis, yeni hükümeti kurmak üzere Atina'ya çağrıldı. Sampson'un yerine de Cumhurbaşkanı Vekili unvanı ile, Kıbrıs Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Clerides getirildi. Türkiye'nin askeri harekâtı, aynı zamanda, Kıbrıs Rumlarının birbirlerini öldürmelerini de sona erdirdi. Papaz Papatsestos'un dediği gibi :

Söylemesi biraz zor; ama Türk müdahalesinin bizi amansız bir iç savaştan kurtardığı da bir gerçektir. Onlar (Sampson rejimi), Makarios taraftarlarının bir listesini hazırlamışlardı ve hepsini boğazlıyacaktı

22 Temmuz ateş-kesinin hemen arkasından, İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan, B.M.'in (Güvenlik Konseyinin) 353 sayılı kararının 5. maddesine uygun olarak, Kıbrıs'ta çatışmaların yeniden başlamasını önlemek amacı ile, Yunanistan ve Türkiye'yi Cenevre'de yapılacak bir konferansa davet etti.

25 Temmuz'da konferans başladığında Kıbrıs'ta durum son derece gergindi. Gerçekten, 22 Temmuz ateş-kesi, Kıbrıs Türklerinin çoğunluğunun endişe ve ızdıraplarına bir rahatlık getirmedi. Erenköy, Limnitis (Yeşilirmak) ve Louroudjina, (Akıncılar) Millî Muhafızların topçu ateşi altındaydı. Pek çok Türk köyü, Millî Muhafızlar ve EOKA-B tarafından çember içine alınmıştı. Keza, Magusa'nın Türk kesimi de aynı durumdaydı. Evlerini tekederek kaçmak zorunda kalan 37 Türk köyünün halkı, çoğunluğu esasen muhasara altındaki köylere sığınmış olarak, son derece ağır mahrumiyetler içinde yaşamaktaydı. 20, 21 ve 22 Temmuzdaki topçu ateşi neticesi geniş bir şekilde tahrip edilmiş olan ve büyük bir yiyecek sıkıntısı çekmekte bulunan Magusa'nın Türk kesiminin nüfusu, yakındaki Baykal, Sakarya ve Karakol köylerinden gelen mültecilerle, iki misline çıkmıştı. Yakındaki altı köyün Türk halkının sığınması neticesi, Knodara (Gönen-dere) köyünün nüfusu 750 den 3.000'e çıkmış bulunuyordu. *The New York Times*'a göre, bazan bir evde 60 kişi barınmaktaydı.

Rumların yoğun topçu ateşi karşısında Türk mahallelerinin teslim olmak zorunda kaldığı Limasol ve Larnaka'da, erkekler gecekondu kamplara sevk edilirken, kadınlar ve çocuklar bir takım serseri gruplarının merhametine terkedilmişti. Limasol'da 1.750 erkek, kentnin futbol stadında açıkta tutuluyordu. Larnaka'da ise, yaşları 12 ile 19 arasındaki 873 erkek çocuk ve genç, ancak 100 öğrenci için yapılmış bir ilkokul binasına tıkılmıştı.

Bu bakımdan, Türkiye Dışişleri Bakanı Profesör Turan Güneş'in Cenevre'ye gelir gelmez, Türk Hükümeti için en önde gelen meselenin, Kıbrıs Türk toplumunun güvenlik ve huzuru olduğunu söylemesine şaşmamak gerekir. Yine bundan dolayı, Türk askerinin Kıbrıs'ta Türk toplumu-nu korumak için bulunduğunu ve Türk toplumu, Yunanistan'ın, Kıbrıs Rum toplumunun ve Rum Millî Muhafız Teşkilâtı ile EOKA-B'nin saldırı tehlikesi altında bulunduğu sürece, Türk askerinin adada kalmaya devam edeceğini söyledi. Bu arada, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, 1963 Aralık ayında Makarios tarafından yıkılmasından beri, artık mevcut olmadığını da vurguladı. Binnetice, tamamen yeni bir Kıbrıs Devleti'nin yaratılması gerekiyordu. İki bölge ve Kıbrıs Türklerinin geçmiş yıllar içinde Kıbrıs Rum

toplumunun zulmü neticesi, özerkliklerini korumak için kurmak zorunda kaldıkları milli ve mahallî örgütlenmesini mümkün kılan yeni bir Kıbrıs devleti.

Cenevre Konferansı'na katılan İngiltere, Yunanistan ve Türkiye, 30 Temmuzda, aşağıdaki hükümleri ihtiva eden bir anlaşma imzaladılar.

1. Gayrı muntazam kuvvetler de dahil, bütün silâhlı kuvvetler, saldırı ve düşmanca eylemlerden kaçınacaklardır.

2. Bütün Yunan ve Kıbrıs Rum kuvvetleri, işgal etmiş oldukları Türk yerleşimlerinden derhal çekilecektir.

3. Son çatışmalarda tutuklanan askerî ve sivil personel, Milletlerarası Kızılhaç Komitesi'nin gözetiminde, en kısa zamanda mübadele edilip serbest bırakılacaktır.

Müstakbel Kıbrıs Hükümeti gibi daha mühim konular, 8 Ağustosta yapılacak ikinci toplantıda tartışılacaktı.

8 Ağustos toplantısına, Yunan ve Türk delegasyonları yanında, Cumhurbaşkanı vekili Clerides ile Başkan Denктаş da katıldı. Türkiye ve Kıbrıs Türk delegasyonu, adada federal bir hükümet sisteminin kurulmasını teklif ettiler. Bu federal sistem, bağımsız ve "uygun sınırlar içinde", Kıbrıs Türk toplumu ile Kıbrıs Rum toplumunun özerkliğe sahip olacağı iki-toplumlu bir devlet olacaktı.

Lâkin Yunan delegasyonu ile Kıbrıs Rum delegasyonu, anayasa değişikliklerine bizzat Kıbrıslıların (yani Kıbrıs Rumlarının) karar vermesinde ısrar ettiler ve iki-bölgeli bir yapıyı kabul etmediler. Bu durum karşısında, "gerekli istişarelerin" yapılabilmesi amacı ile, konferansın ertelenmesini istediler. İşte bu safhada Türk delegasyonu ile Kıbrıs Türk delegasyonunun sabrı tükendi. Zira EOKA-B, kontrolü altına aldığı Türk yerleşimlerinden çekilmediği gibi, yüzlerce Kıbrıs Türkünü rehin almaya devam ediyordu. Türkler ve Kıbrıs Türkleri, görüşmelere ara verilmesinden yararalanarak Yunanlıların Kıbrıs'a yeni kuvvetler göndermesinden şüphelendiler. Dolayısıyla, 14 Ağustos sabahı şafakla beraber, adadaki Türk birlikleri, harekâtı devam ettirmeye başladılar. *Kıbrıs : Azınlık Hakları Grubu'nun 30 No.lu Raporu'nun* adını açıklamayan yazarının, bu Rapor'un I. Kısmı'nda yazdığı gibi :

Makarios'un uzlaşmaz zihniyeti, Kıbrıs Rum delegasyonunda da bütün yoğunluğu ile devam ediyordu. Yunanistan'ın kendisi ise, cunta-

nın devrilmesinden sonra bir takım politik sancuların içindeydi. Yunan hükümeti içinde çok az bir koordinasyon mevcut olduğundan Türkiye'nin kararlılığı da farkedilemiyordu. Ve inanılmaz bir kendine güven ile, özellikle İngiltere ve Amerika'nın yapacağı baskılar neticesi, statükonun geri geleceği inancı vardı. Halbuki Türkler Cenevre'ye gayet kesin istekler ve hiç bir değişikliğe razı olmayacakları bir plân ile gelmişlerdi. Kıbrıs Rumlarının "gerekli istişareler" isteği, geçmiş yıllarda Rum tarafının bir santim bile gerilemediği siyasî oyunları hatırlatıyordu.

Türk harekâtının ikinci ilerlemesi, Kuzey Kıbrıs'ta, Kıbrıs Türk toplumuna, Türkiye'nin koruması altında güvenli bir yurt sağlamak içindi. Lâkin daha bu amaç gerçekleşmeden önce, Millî Muhafızlar ve EOKA-B, savunmasız Türk yerleşimlerine karşı, görülmemiş bir vahşetle giriştiği tet-hiş faaliyetleri ile, Türk toplumuna karşı duyduğu bütün kinini kustu.

14 Ağustos sabahı, bir grup Millî Muhafız ve EOKA-B mensubu, Magusa'nın kuzey-batısındaki Aloa (Atlılar) köyüne girerek, erkek, kadın ve çocuk olmak üzere 75 kişiyi topladıktan sonra, bunları yakındaki bir alana götürüp hepsini otomatik silâhlarla öldürdüler ve sonra da bir çukura gömdüler. Bir kaç gün sonra ölümler toprağın altından çıkarıldığında tanınmayacak haldeydiler. Çünkü bir buldozer ölümler üzerine toprak atarken cesetleri parçalamıştı. Kafalar ve kollar vücutlardan kopmuş ve katliâmın kurbanları bir et yığını haline getirilmişti. Aloa (Atlılar) köylülerinden sadece üç kişi bu katliâmdan canlarını kurtarabilmişti.

Aloa'da (Atlılar) bunlar olurken, bir kaç mil ötede, Kıbrıs Rumlarından başka bir grup Maratha köyüne girip köy halkını öldürdüler. Saldırı-ganlar bununla da yetinmeyip, yakındaki Sandalarais (Sandallar) köyü sâ-kinlerini de Maratha'ya (Muratağa) getirip hepsini kurşuna dizdiler. Aloa'da (Atlılar) olduğu gibi burada da kurbanlarını bir çukura gömdüler. 1 Eylül'de Maratha (Muratağa) ve Sandalaris'teki (Sandallar) çukurlar açıldığında, vücutları parçalanmış 88 ölü sayılmıştı.

Yine aynı trajik sabah esnasında, bir grp EOKA-B mensubu, Limasol ile Larnaka arasında yarı-yolda bulunan ve karma bir köy olan Tokh-ni'nin (Taşkent) Türk mahallesine girdiler ve yaşları 13 ile 74 arasında de-ğişen 59 Türk erkeğini tutukladılar. 15 Ağustosta, Mari Zyyi (Tatlısu) köyünden topladıkları 15 erkeği de buraya getirdiler. Bunlardan 50 tanesi-ni otobüse bindirip, Limasol yakınlarında, esasen bir çukurun hazırlanmış

olduğu yere götürdüler ve hepsini kurşunladılar. EOKA-B'nin topladığı geri kalan 34 kişiyi ise, bir daha gören olmadı. Öldürüldükleri sanılmaktadır.

Baf'ın Türk kesiminde ise Millî Muhafızlar, Türklerden 5 erkek ile 3 yaşında bir çocuğu öldürdüler. Bir Birleşmiş Milletler gözlemcisine göre çocuğun vücudunda 30-40 kadar kurşun deliği tesbit edilmişti.

Baf yakınlarındaki Ayios Ioannis (Aydın) köyünde ise Millî Muhafızlar ile EOKA-B'nin adamları, 15 Ağustosta, 5 Türk erkeğini daha öldürmüşlerdir.

Bu katliâm, derhal, Kıbrıs Türklerinin, adanın güneyinden, Türkiye'nin korunmasındaki kuzeye kitle halinde göç etmelerine sebep oldu. Türklerin akın halindeki bu göçleri üzerine, kuzeyde yerleşmiş bulunan Kıbrıs Rumları da güneye göç etmek zorunda kaldılar. Böylece, Millî Muhafızlar ile EOKA-B'nin Kıbrıs Türk köy ve kasabaları halklarına karşı giriştikleri bu vahşi saldırıların, neticede Kıbrıs Rumları da kurbanı oldular.

Kıbrıs Türkleri kuzeye kaçarken, evlerini, işlerini, tarlalarını ve bahçelerini ve pek çok eşyalarını arkada bırakmak zorunda kalmışlardı. Ne var ki, yirmi yıldanberi ilk defa olarak kendilerini güvenlikte hissediyorlardı. Bu sebeple de, yeni çevrelerinde devamlı olarak yerleşmeye kararlıydılar.

Zaman ilerledikçe, Millî Muhafızların ve EOKA-B'nin faaliyetlerinden hoşnutsuzluk duyan ve ılımlı bir kişi olan Cumhurbaşkanı Vekili Clerides, Kıbrıs meselesinin, iki-bölgeli bir formülle halledilmesine eğilim göstermeye başladı. 6 Kasım 1974'de Lefkoşe'de yaptığı bir konuşmada, Türk Müdahalesinden önce Kıbrıs Rumlarının düşünce sisteminin "yanlış faraziyelere, korkunç hatalara, ve hayallere" dayandığını kabul etti. "*Federasyonu ve bunun coğrafi esaslarını ihtiva etmeyen bir çözümü Türklerin kabul etmesine ihtimal vermediğini*" söyledi. Sözlerini, "*Kıbrıs Türkleriyle birlikte bir federasyonu kabul etmek, adanın maruz kaldığı siyasî krizi çözmenin yegâne gerçekçi yoludur*" şeklinde bağladı.

Lâkin, pek çok Kıbrıs Rumu da, Clerides'in sözünü ettiği "hayallere" hâlâ saplanıp kalmış bulunuyordu. Bunlar adanın 1974 öncesi statüsünün yeniden tesis etmek için, sadece Başpiskopos Makarios'un siyasî sihirbazlığına ihtiyaç olduğuna inanıyorlardı. Bundan dolayı da Clerides, görevinden ayrılması ve yerini Makarios'a bırakması için, halkın gittikçe artan

baskısı altındaydı. Zaten, 29 Eylül'de Limasol'da, Makarios taraftarları 30.000 Rumun katıldığı bir miting de düzenlemişlerdi.

Nihayet Makarios 7 Aralıkta Kıbrıs'a döndüğünde, Kıbrıs Rumları tarafından muazzam gösterilerle karşılandı ve hemen, yeni yapılmış bulunan Lefkoşe'deki Başkanlık Sarayına yerleştirildi. Halbuki Makarios'un Başkanlık görevini yeniden üstlenmesi, 1960 Anayasasına aykırı idi. Çünkü, bu anayasaya göre, Cumhurbaşkanı 75 günden fazla süre ile ülkesinden uzak kalırsa, Cumhurbaşkanlığı için yeni bir seçimin yapılması gerekiyordu. İşleri daha da berbat etmek üzere Makarios, selefının, "tâviz vermede gereksiz bir heyecan gösterdiğini" söyledi ve halk mübadelesini gerektiren ve taksime müncer olacak bir çözümü "asla" kabul etmeyeceğini belirtti. Böylece, pek çok şeyi değiştiren 1974 hâdiselerinden hiç bir ders almamış olduğunu göstermekteydi.

Kıbrıs Türkleri Makarios'un bu ikiyezlü ve uzlaşmaz tutumundan o derece hayal kırıklığına uğradılar ki, adanın Türk kontrolündeki kesiminde kendi ayrı özerk hükümetlerini kurmaya karar verdiler. Bu suretle, *Kıbrıs Türk Federe Devleti* 13 Şubat 1975 de resmen kuruldu. Bu kuruluşun amacı, yeni bir federal devletin kurulmasını öngören bir anlaşma hazırlanıncaya kadar, Kıbrıs Türklerinin yaşadığı bölgeyi yönetmekti. Federe Devlet'in anayasasına göre, yürütme kuvveti, halk tarafından genel oyla beş yıl için seçilmiş bir Başkana ve milletvekilleri arasında Başkan tarafından seçilmiş bir Başbakana tevdi ediliyordu. Yasama görevi ise, beş yıl için seçilmiş 40 milletvekilinden meydana gelen Meclis'e aitti. 20 Haziran 1976 da Rauf Denктаş, Kıbrıs Türk Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı seçildi.

Kıbrıs'ın 1974'te Yunanistan tarafından işgali tam bir çılgınlıktı. İşgalin amacı, Makarios'un öldürülmesi ve yerine, *enosis*'i derhal gerçekleştirecek bir liderin getirilmesi idi. Halbuki, işgal Yunan cuntasının sonunu getirdi ve dağınık yerleşimler halinde yaşayan Kıbrıs Türklerinin, Türkiye'nin koruması altında, birleşmiş ve dayanışmalı bir hale gelmesine sebep oldu. Türkiye'nin müdahalesi sadece Kıbrıs Rumlarının diğer Kıbrıs Rumları tarafından katliâmını sona eddirmekle kalmadı, aynı zamanda, Kıbrıs Türklerinin Yunanlılar ve Kıbrıs Rumları tarafından katliâmını da durdurdu. Türk birliklerinin kuzey Kıbrıs'ta bulunması, Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün (UNFICYP) yapamadığı bir şeyi de gerçekleştirdi : Dünyanın başlıca kaynaşma noktalarından biri haline gelmiş olan bir bölgeye barış getirdi. Gerçekten, Türk Ordusu'nun adada gerçek anlamda bir barış gücü olduğu söylenebilir.

VII

KIBRIS TÜRKÜNÜN BAĞIMSIZLIK İLANI

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulması Kıbrıs Rumlarını itidale sevk etmiş görünüyor. Hatta Makarios bile daha uzlaşıcı bir tutum aldı. O kadar ki, "Türlere tek bir taş bile veren bir anlaşmanın altına imzasını koymayacağını" ısrarla belirten Makarios, Birleşmiş Milletlerin gözetiminde yapılan ve her iki tarafın da birer temsilci ile temsil edildiği toplumlararası görüşmelere, hükümetinin de katılmasına izin verdi. 1977 başlarında ise, o derece yumuşamıştı ki, Cumhurbaşkanı Denктаş tarafından yapılan ve her iki liderin tarafsız bir yerde yüzyüze görüşmesini öngören bir daveti dahi kabul etti.

Neticede, Lefkoşe'deki Birleşmiş Milletler karargâhında, biri 27 Ocak ve diğeri de 12 Şubat'ta olmak üzere iki zirve toplantısı yapıldı. İki liderin düşüncelerinde beklenmedik bir şekilde bir uyum meydana geldi ve yayınlanan nihaî bildiriye, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumlarının, herbirinin ayrı bir toprak parçasını yöneteceği, bağımsız, bağlantısız ve iki toplumlu federal bir Cumhuriyetin kurulması gereğinden söz edilmekteydi. Bu formül iki-bölgecilik ilkesini kabul ettiği için, Makarios'un politikasında büyük bir değişmeyi ifade ediyordu.

Makarios, 1977 Martında da Danimarkalı bir gazeteciye yaptığı şu itiraf ile, dünyayı daha da şaşırttı :

Söylemek zorundayım ki, geriye baktığımda, bazı durumlarda yapmış olduklarımdan mutlu değilim... Kıbrıs, enosis adına tahrip edildi... Bir çok şeylere, fakat en fazla enosis için üzüntü duyuyorum...

Makarios 3 Ağustos 1977'de bir kalp krizinden öldü. Hayatının son bir kaç gününe kadar, gerçekte yüzyüze gelmekten kaçınan romantik bir hayalperest idi. Ölümü dolayısıyla *International Herald Tribune*, gayet doğru olarak Makarios'un portresini şöyle çiziyordu :

Türklerin aşağılık barbarlar olduğu hakkında Rumlar arasında yaygın olan görüşü o da paylaştı ve Türlere, Kıbrıs milletinin bir parçası olduğu duygusunu vermek için herhangi bir çaba harcama yoluna gitmedi. Bir gözlemcinin dediği gibi, sanki Kıbrıs Türkiye'den değil de Yunanistan'dan 40 mil uzakta imiş gibi hareket etti.

Makarios, merhametsiz bir zâlimdi. 1963-64 katliâmından sonra, Kıbrıs Türk toplumuna karşı uyguladığı terör politikasını terketmiş ise, bunun tek sebebi, Türk yerleşimlerini açlığa mahkûm etmenin, Türkiye'nin silâhli müdahalesini daha az tahrik etme şansına sahip olduğuna inanmasındandı ve Kıbrıs Türklerinin artık kendisinin merhametine bağlı olmandan çıktığını ve bağımsızlığa bir adım daha yaklaştıklarını gördükten sonradır ki, anlamlı tâvizlerde bulunmaya başladı.

Makarios'un halefi bir devlet adamı çapına sahip olup da, 1977 Ocak ve Şubat zirvelerinde elde edilmiş gelişmelerden yararlanarak Kıbrıs Türk Hükümeti ile bir pazarlığa girişmiş olsaydı, her şeye rağmen, Makarios'un nihaî mirası bir barış olabilirdi. Lâkin Spyros Kyprianou dar kafalı ve inatçı bir adamdı ve şartların gerektirdiği çapa sahip olamadı. Böylece, Makarios'un gayet mühim diplomatik teşebbüslerinden biri, bir çıkmaz haline geldi.

Kyprianou, Cumhurbaşkanı olduğu zaman şöyle diyordu: "Her alanda, Cumhurbaşkanımız ve müteveffa büyük liderimizin politikasını sadakatle takip edeceğim". Esasında böyle bir niyeti yoktu. Çünkü kendisi, Kıbrıs Türklerine herhangi bir tâvizin verilmesine devamlı olarak karşı çıkan bir sertlik taraftarıydı.

Cumhurbaşkanı Kyprianou, Kıbrıs Rumlarının, 1963 Aralık ayı ile 1974 Temmuz'u arasında Kıbrıs'a egemen oldukları döneme, bir çeşit altın çağ olarak bakıyor ve bu dönem için "*en mutlu zamanlarımız*" diyordu. Başpiskopos Makarios'un hem Dışişleri Bakanı ve hem de 2 Numaralı adamı (*alter ego*) olduğu bu döneme öyle bir özlem duyuyordu ki, iktidara geldiğinde, yeni gerçeklerle uyum sağlamada yetersiz kaldı. O tarihte adada, biri kendisinininki, diğeri de Kıbrıs Türklerinininki olmak üzere iki ayrı yönetimin var olduğunu kabullenemedi. Ona göre Türkler basit isyancılar. Halbuki, ne gariptir, gördüğümüz üzere, Kıbrıs Türkleri hukukun üstünlüğünü (rule of law) savunurken, adanın meşrû hükümetini yıkan Kıbrıs Rumları olmuştu.

Kyprianou'nun esas amacı, Kıbrıs Rumlarının egemen olduğu bir devlette, Kıbrıs Türklerini, kendilerinin ikinci-sınıf vatandaş olduklarını kabul etmeye zorlamaktı. Bu ihtiraslı plân, hem ekonomik ve hem de diplomatik baskılarla yürütülecekti. Kıbrıs Türklerini ekonomik bakımdan boğmak için, Kıbrıs Türk Federe Devleti'ne karşı ekonomik boykot uygulama yoluna gitti. Arkasından, "agresif bir diplomasi ile", diğer ülkelerin de

Kıbrıs Türk Devleti ile ticarî münasebetler kurmaları önlendi ve kendilerinden, kuzey Kıbrıs'ın devamlı olarak Türk "işgali" altında bulunmasını kinamaları istendi.

Başkan Kyprianou zamanın kendi lehine çalıştığına ve dolayısıyla takip ettiği politikanın, Kıbrıs Türklerinin irade ve kararlılığını zayıflatacağına inanıyordu. Hal böyle olunca, Kıbrıs Rumları için, Kıbrıs Türkleriyle bir pazarlık çabası içine girmeye gerek yoktu. Bir süre için devam eden, Birleşmiş Milletler gözetimindeki müzakerelerde, 1978 Temmuz'unda, Kyprianou o derece uzlaşmaz bir tavır aldı ki, görüşmelerde kendi temsilcisi olan Tassos Papadopoulos bile, daha önce gördüğümüz gibi, daha ileri görüşmelerin temelini teşkil eden iki-bölgelilik ilkesini kabul eden Makarios-Denktaş anlaşmasından saptasından dolayı Kyprianou'yu şiddetle eleştirip, şaşkınlığını ifadeden geri kalmadı.

1983 Eylülünde ise, Kyprianou'nun kendi Dışişleri Bakanı Nikos Rolandis, o yılın Nisan ayındanberi devam etmekte olan görüşmeleri, Kyprianou'nun askıya almasına sinirlenerek, istifa etti. Rolandis, bir kaç gün sonra da Kyprianou'yu "*Kıbrıs'ın Düşmanı*" ilân edecek kadar ileri gitmekten de kaçınmadı.

Başkan Kyprianou'nun, Türk Federe Devleti'ni ekonomik bakımdan çöküntüye uğratma politikası başarılı olamadı. Zira, onun Cumhurbaşkanlığı zamanında, Kıbrıs Türklerinin hayat standardı muntazam bir şekilde düzeldi ve dış dünya ile ticaret münasebetleri de mühim ölçüde genişledi. Bununla benaber, kısıtlamalar her şeye rağmen yoğun olduğundan, Kıbrıs Türkleri, Türkiye'nin 1974'teki askerî müdahalesi ile kazanılmış olan topraklardan azami ölçüde yararlanma ve toprağın işlenmesinde yardımcı olmak üzere, Türk göçmenleri Kuzey Kıbrıs'ta yerleşmeye davet etme gereğini duydular.

Ve keza, Başkan Kyprianou'nun politikası, Kıbrıs Türklerini tam bağımsızlık yoluna da gitmeye sevketti. Çünkü, ancak ayrılma yoluyla Kıbrıs Türk Devleti, diğer ülkelerle ticaret yapmayı sağlayabilecek olan milletlerarası tanımayı elde edebilirdi. Uzun bir zamandır Kıbrıs meselesi için federal çözümün savunucusu olmuş bulunan Başkan Denktaş bile, 1983 Kasımında şu kanaate varmıştı ki, Kıbrıs Türkleri için mukadder adımı atmaktan başka çare yoktu. Böylece Denktaş, 15 Kasım'da bağımsızlık deklarasyonunu yaptı ve *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti* de bu şekilde doğmuş oldu.

Bu suretle, Kıbrıs Rum liderinin yanlış yönlendirilmiş ve kısa görüşlü politikası, bir kere daha geri tepti ve düşünülenin tam tersi neticeler verdi. İşin aslına bakılırsa, Kıbrıs Rumları kendilerini çelişkili bir durumun içine hapsedmişlerdi: Bir yandan Kıbrıs Türklerinin eşitliğini kabul etmek istemediler; öte yandan da, ne de bu eşitliği reddetmenin kaçınılmaz neticelerini kabullenmek istediler.

VIII

CUMHURBAŞKANI KYPRIANOU'NUN KARIŞIK MİRASI

Bağımsızlık ilân etmesine rağmen, Cumhurbaşkanı Denктаş, güney ile bir federasyon kurma fikrinden tamamen vazgeçmiş değildi. Hatta, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilân ederken, bir yandan da bir uzlaşma için kapıyı aralık bıraktı ve yeni bir devlette Kıbrıs Türklerinin ortak-kurucu statüsüne sahip olacağı, iki-toplumlu ve iki-bölgeli bir federasyon konusunda Kıbrıs Rum hükümeti ile bir anlaşma meydana gelecek olursa, bağımsızlık ilânını geri alabileceğini de ihsas etti.

Denктаş'ın, bağımsızlığın geri alınabileceğine işaret etmesi, fazla cesaretli ve tartışmalı bir davranış oldu. Zaten bizatihi bağımsızlık deklârasyonu, pek çok ülkenin tepkisine karşılaşmaya mahkûmdu. Diğer taraftan, bağımsızlığın geri alınabileceğini söylemesi, ister istemez, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini tanımada, dost ülkeleri tereddüde sevkedecekti. Mamafih, Denктаş için, bu hareket, eğer arzu edilen netice hâsıl olursa, ödenmesi gereken küçük bir fiyattı: Kyprianou'yu görüşme masasına getirmek. Gerçekten de öyle oldu.

Birleşmiş Milletlerden Avrupa Topluluğu'ndan ve İngiliz Milletler Topluluğu'ndan, Kıbrıs Türk Hükümetini, bağımsızlık ilânını geri almaya zorlayacak bir karar çıkartamayan Kyprianou, nihayet 1984 Eylülünde, görüşmelere yeniden başlamayı ve New York'da "*proximity talks*" denen "*dolaylı görüşmeler*"e katılmayı kabul etti.

Yıllardır Denктаş ile eşitlik ilkesi içinde görüşmeyi reddettiğinden, Kıbrıs Türk Devleti'ni tanıyormuş manasına gelir korkusu ile, Kyprianou yine aynı şeyi yaptı: İki lider Birleşmiş Milletler karargâhında bitişik odalardan görüşme yaptılar. *The Washington Post*'un belirttiği gibi, New York'daki genel kanaat, "*Bu gelişmeyi mümkün kılan şeyin, Denктаş'ın tek taraflı bağımsızlık ilânı*" olduğu idi.

Dolaylı görüşmeler ilerledikçe, her iki taraftan da belirli ilerlemeler oldu. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın sunduğu anlaşma tasarısı, Kyprianou'nun beğenisi için bir çok defalar değiştirildi. Perez de Cuellar daha sonra şöyle yazmıştır: *“Görüşmelerin son raundunda mühim siyasî kararlar alınmıştı ve şunu belirtmek zorundayım ki, gerek anayasa ve gerek toprak konusunda Kıbrıs Türk tarafı, geçmiş yıllarda olduğundan çok daha olgun bir tutum göstermiştir”*.

Perez de Cuellar'ın anlaşma tasarısının aldığı son şekle göre yeni Kıbrıs devleti, *“federal anayasa açısından iki-toplumlu ve toprak açısından da iki-bölgeli”* olacaktı. Kıbrıs Türkleri adanın % 29.9 unu elinde tutacaktı. Cumhurbaşkanı Rum ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk olacaktı. 10 Bakanan meydana gelen bir kabine olacaktı, Dışişleri Bakanı dahil, üç Bakanlık Türklere verilecekti. 70 Kıbrıslı Rum üye ile 30 Kıbrıslı Türk üyeden teşekkül eden bir Temsilciler Meclisi ve 50 Kıbrıslı Rum üye ile 50 Kıbrıslı Türk üyeden meydana gelen bir Senato kurulacaktı. Kıbrıs Türkleri, federal hükümetin bütün kararları üzerinde veto hakkına sahip olacaktı. Her iki toplumun, ayrı ayrı kendi polis kuvvetleri olacaktı. Ve nihayet, *“geçici federal hükümetin kurulmasından önce”, “Kıbrıslı olmayan askerî birliklerin ve unsurların geri çekilmesine ait takvim ile, gerekli garantiler”* konusunda bir anlaşma yapılacaktı.

Görünüşe göre, anlaşma tasarısı her iki tarafın da hoşuna gitmişti. Cumhurbaşkanı Denktaş, 1984 Aralık ayında yaptığı açıklamada, anlaşmanın her maddesini kayıtsız şartsız kabul ettiğini bildirdi. Başkan Kyprianou da anlaşmadan tatmin olduğunu söyledi. *“Her şey iyi”* dedi. *“Bizim taraf, mümkün olan en iyi şartları elde etmiştir”* diye demeç verdi. Artık bundan sonra yapılacak iş, 17 Ocak 1985 de New York'da yapılacak bir toplantıda anlaşma tasarısının imzasından ibaretti. Fakat toplantı yapıldığında, Başkan Kyprianou, anlaşma tasarısındaki her maddeye esastan itirazlar ileri sürerek herkesi şaşkına çevirdi.

Kyprianou'yu fikir değiştirmeye ve yazımına kendisinin de katıldığı anlaşma tasarısını reddetmeye sevkeden sebepler neydi? Hâlâ bilinmiyor. Şüphesiz kendisini, New York'a gelmeden önce ziyaret etmiş olduğu Yunanistan Başbakanı Andreas Papandereu etkilemişti. Papandereu, Türkleri daima açıkça eleştirmiş ve 1981 Ekim'indeki genel seçimlerden sonra iktidara gelince de, Türk-Yunan münasebetlerinin hemen bozulmasına sebep olmuştu. Papandereu, siyasî kariyeri esnasında, bilhassa Kıbrıs konusunda, bir sürü çelişkili demeçler vermişti ve bunlar, her ne pahasına olursa

olsun *enosis* taraftarı bulunan Yorgadjis ve Grivas'ın demeçlerini hatırlatmaktaydı. Bir defasında da, Kıbrıs için, "*millî toprağımızın bir parçasıdır*" demişti.

Kyprianou'nun anlaşma tasarısını reddetmesinin bir diğer sebebi de, kendisinin en önemli seçmen kitlesini teşkil eden ve Kuzey'den gelen göçmenlerin desteğini kaybetmesi korkusuydu. O zamanlar bu göçmenlerin her biri bir yere yerleştirilmiş ve hepsi de güney Kıbrıs'ın gelişmekte olan ekonomisi içinde iş bulma imkânını elde etmişlerdi. Bununla beraber, kuzeydeki evlerle duygusal bağlarını hâlâ muhafaza etmekteydiler ve Kyprianou da güneyin en uzlaşmaz lideri olarak tanındığı için, onu desteklemekteydiler. Diğer taraftan Kyprianou, onları, bir gün evlerine dönmeklerine inandırmıştı ve kendilerini, "hiç bir zaman nehrin aşağısında satmayacağına" dair onlara vaadde bulunmuştu. Böylece Kyprianou kendi kendisini köşeye sıkıştırmıştı: Kuzeyden gelen Kıbrıslı Rumlara dönüş ümidini yarattıktan sonra, seçmen kitlesinin bu en geniş kesiminin hiddet ve düşmanlığını çekmeden, Kıbrıs meselesinde toprak konusunda tâviz veremezdi.

Her halükârda Kyprianou'nun bu davranışı, bilhassa Birleşmiş Milletlerde herkesi fenersiz yakaladı. *Associated Press*'in belirttiği gibi, doğrudan görüşmeler yapıldığından beri Kyprianou'nun bu hayret veren tutum değişikliği, Perez de Cuellar'ın kurmaylarının ağızlarını hayretten açık bırakmıştı.

Kyprianou'nun bu âni tutum değişikliği kendi ülkesinde bile öyle bir protesto fırtınasına sebep oldu ki, nerdeyse Kyprianou'yu yiyeceklerdi. 1985 Şubatının başlarında, Muhafazakâr Demokratik Topluluk Partisi'nin (DYSY) lideri Glafkos Clerides bu duruma o derece sinirlenmişti ki, Cumhurbaşkanı'nın derhal istifa etmesini istedi. 22 Şubatta ise, hem Demokratik Topluluk Partisi ve hem de komünist Emekçi Halkın İlerici Partisi (AKEL), Kıbrıs Rum Temsilciler Meclisi'nde Kyprianou'ya karşı bir güvensizlik önergesi verdiler. Güvensizlik oyu 12 ye karşı 23 idi. Lâkin Kyprianou istifa etmeyi reddetti. Ne var ki, 8 Aralık 1985'de yapılan parlamento seçimlerinden, Kyprianou'nun Demokratik Partisi (DİKO) durumunu kuvvetlendirerek çıktı. Bunun manası ise, Kyprianou'nun hâlâ halkın geniş desteğine sahip olduğu idi. Kyprianou bu şekilde, yönetim üzerindeki gücünü ortaya koyunca, Birleşmiş Milletlerin 1986 Mart'ında ortaya koyduğu anlaşma tasarısını, yeni bir siyasî çatışma ihtimalinden korkmaksızın reddetti.

Bu arada Kyprianou, sanki 1964-74 döneminin izole bir yerleşimi gibi, Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ekonomik ablukasını bir katır inadı ile devam ettirdi. 1988 de bu politikanın iflâsı, artık en eski destekçileri tarafından bile görülmüştü ve 1988 Şubatında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde Kyprianou haysiyet kırıcı ve şaşkırtıcı bir yenilgiye uğradı.

Kyprianou arkasında karışık bir miras bıraktı. Politikasının, Kuzey Kıbrıs'ı Kıbrıs Rum Devleti ile birleşmeye, "Atilla Hattı"nı (Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk kesimlerini ayıran sınır) ortadan kaldırmaya ve Türk kuvvetlerini adadan çekilmeye mecbur edeceğini düşünmüştü. Halbuki, aksine, bu politika, Kıbrıs Türklerini bağımsızlıklarını ilân etmeye sevketti. Ayrıca, Kıbrıs Rum mültecilerini bir gün eski evlerine döneceklerine inandırmakla da, bundan sonraki görüşmelerde, haleflerini herhangi bir ciddi tâviz konusunda çok zor bir duruma soktu.

Kyprianou, kendisinin daima "*üç hürriyet*" dediği, şu hürriyetlere taraf olduğunu ısrarla belirtmiştir : Bir bölgeden diğer bölgeye dolaşım hürriyeti, adanın her yerinde yerleşim hürriyeti, ve Kıbrıs'ın neresinde olursa olsun mülk edinme hürriyeti. Fakat bu, sadece bir propaganda oyunu idi. Kıbrıs Türkleri için de bu zâlim bir şakaydı. Çünkü Kyprianou'nun "en mutlu zamanlar" dediği ve Türklerin Kıbrıs Rum rejiminin merhametine kaldıkları dönemde, Kyprianou'nun bu hürriyetleri kendilerine ne kadar tanıdığını gayet iyi biliyorlardı. Keza Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs Rum yönetimi yıllarında, Kyprianou'nun "*üç hürriyeti*"nden çok daha önemli olan bir hürriyetin, *yaşama hürriyeti*'nin de kendilerine tanınmadığını gayet iyi biliyorlardı.

IX

ESKİ HAMAM ESKİ TAS

1988 yılı başlarında, Kıbrıs meselesinin her şeye rağmen dostane bir şekilde çözümlenebileceğine dair biraz daha iyi bir ümit vardı. Türkiye Başbakanı Turgut Özal, 1983'te iktidara geldiğinden itibaren, Atina'ya devamlı çağrıda bulunarak, bir diyalogun başlatılması hususunda Başbakan Papandreou ile buluşmak istedi. 1988 Ocak ayında nihayet Papandreou Özal'ın davetini kabul etti ve iki lider 30 ve 31 Ocak günlerinden Davos'ta buluştular. Görüşmelerin sonunda yayınlanan bildiri belirsiz olmakla beraber, olumluydu : Her iki lider de, "devamlı çözümler için çalışmayı sağlayacak bir atmosferin yaratılması" hususunda çaba harcayacaklarını bildiriyorlardı.

Bunun arkasından 1988 Şubatında Kıbrıs Rumlarının Cumhurbaşkanlığı seçimi geldi. Seçimlerin 14 Şubatta yapılan ilk turunda, üçüncü defa başkanlık seçimine giren Kyprianou'nun karşısında, Vassos Lyssarides (Sosyalist Birleşik Demokratik Merkez Birliği, veya EDEK), Glafkos Clerides (DYSY Partisi) ve bağımsız ve kendi kendini yetiştirmiş bir milyoner olan işadamı George Vassiliou bulunuyordu. Kyprianou seçim programını, Kuzey Kıbrıs'taki bütün Türk göçmenleri ile, Kıbrıs Türklerinin koruyucusu olan Türk silâhli kuvvetleri adadan çekilmedikçe, Kıbrıs Türkleriyle hiç bir müzakereye katılmama ilkesine dayandırmıştı. Keza, Lyssarides de uzlaşmazlık tutumunu benimsemişti. Buna karşılık, Clerides ve Vassiliou, Kıbrıs Türkleriyle görüşmelerin hemen başlatılması taraftarı oldular ve pazarlık masasında tâviz verme hususunda daha fazla bir istek sergilediler.

Birinci turun galipleri, beklenmedik bir şekilde Clerides ve Vassiliou oldu. Bu, Kıbrıs Türkleriyle Kıbrıs Rumlarının uzlaşması için son bir fırsatın ortaya çıkması ümidi içinde olan Başkan Denктаş için iyi bir haberdir. Kıbrıs Rum nüfusunun çoğunluğunun, iki-bölgeli bir federasyonu gözönünde tuttuğuna dair henüz hiç bir işaret mevcut olmamasına rağmen, yine de toplumlararası görüşmelerin başlamasına eğilim gösterdiği görülmüyordu. Hele 21 Şubatta yapılan ikinci tur seçimlerde, geçmişin siyasi yüklerini sırtında taşımayan ve Başpiskopos Makarios veya Başkan Kyprianou gibi dar kafalı bir ideolog olmaktan ziyade, pragmatik bir işadamı olan Vassiliou'nun kazanması daha da ümit verici idi. İki toplum arasında bir yaklaşma şimdi daha kesin ve mümkün görünmekteydi. Ne var ki, böyle bir şeyi ümit etmek için vakit çok erkendi.

Seçimlerin birinci tur kampanyası sırasında Vassiliou, babasının kurulmasına yardım ettiği ve seçim konuşmalarında uzlaşmaz tutumunu aynen yansıttığı, komünist AKEL'in desteğini kazanmanın peşinde oldu. "Kıbrıs Türkleri ile bir güvenlik köprüsü kurmalıyız" demişti. ve keza, "Türkiye hakkaniyete dayana bir çözümün kendi lehine olacağı hususunda ikna edilmelidir" diye ilâve etmişti. *The Times*'a (Londra) göre, Vassiliou, "yeni bir yüzün ve yeni fikirlerin, toplumlararası uzlaşmaya varma çabalarını güçlendireceği hususunda bazılarında yeni ümitlere sebep olan uzlaşıcı bir tutum aldı".

Birinci ve ikinci turlar arasındaki kısa süre sırasında da Vassiliou, Kıbrıs Rumları ile Kıbrıs Türkleri arasında karşılıklı güvenliğin kurulması taraftarı olduğunu söylemeye devam etti ve seçildiği takdirde, iki toplum

arasındaki uzun düşmanlık dönemini sona erdirmek amacı ile bir "barış taarruzu"na girişmeyi vaad etti.

Böylece Vassiliou, seçimin ikinci turunu da kazanınca, Denктаş, yeni bir iyimserlik içine girdi. Seçimi kazanan Vassiliou'yu hararatile kutlayarak, Lefkoşe'nin Kıbrıs Rum kesimi ile Kıbrıs Türk kesimini ayıran "yeşil hat" üzerindeki Birleşmiş Milletler binası olan Ledra Palas'ta derhal buluşmayı teklif etti. Lâkin Vassiliou daveti reddetti. "*Sayın Denктаş ile bir kahve içmek uğruna Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığından vazgeçmek abes olacaktır*" dedi. Vassiliou hakaretini bu kadarla da bırakmayarak, Denктаş'ın herhangi bir Kıbrıs vatandaşı gibi, yeni cumhurbaşkanı ile görüşmek üzere randevu alması ve Başkanlık Sarayı'na gelmesi gerektiğini de bildirdi.

Daha sonra açıklandığına göre, Vassiliou seçimin iki turu arasında Lyssarides'in EDEK Partisinin desteğini sağlamak için, sertlik taraftarlarına çok mühim tâvizler veren bir anlaşma yapmıştı. Seçimlerden sonra basına el altında uçurulduğuna göre, Vassiliou, Lyssarides'e gönderdiği bir mektupta, "Türk askerleri çekilmeden, Kıbrıs Rum mültecilerinin geri dönmeleleri sağlamadan ve temel hürriyetler elde edilmeden, anayasa ve toprak meselelerinde bulunacak herhangi bir formülün kötü bir hayalden başka bir şey olmayacağını" özellikle belirtmişti.

Tabiatile, tahmin edileceği üzere, gelişmelerin böyle bir nitelik kazanmasından Denктаş büyük hayal kırıklığına uğramıştı, ve aylar sonra, Vassiliou kendisile tarafsız bir yerde buluşmayı kabul ettiğinde., böyle bir buluşmanın muhtemel neticeleri hakkında son derece ciddi şüpheleri vardı.

24 Ağustos 1988'de İsviçre'de Cenevre'de yaptıkları toplantıda, iki Devlet Başkanı, yeni bir toplumlararası görüşmeler dizisinden söz ettikleri gibi, "adil ve devamlı bir barış için yeni bir fırsat yarattıklarını" açıklamaktaydılar. Bununla beraber, böyle bir çözümün "karşılıklı bir güvenin yaratılması kadar, her iki tarafın da kararlı ve devamlı çabalarını" gerektirdiğini de belirtmekteydiler.

Mamafih şunu da belirtelim ki, bundan sonraki aylardaki görüşmelerde bile Başkan Vassiliou, vermek istediği tâvizlerde, hükümetini ikna etmede gayet ciddi problemlerle karşılaştı. Vassiliou'nun handikapları şöyle sıralanabilir :

1. Seçimin iki turu arasında Vassos Lyssarides'e verdiği taahhütler dolayısıyla, seçenekleri sınırlı idi.

2. Kuzeyden gelen Rum göçmenlerde, Başkan Kyprianou'nun yarattığı hayalleri devam ettirmek zorundaydı.
3. Herhangi bir siyasî parti veya herhangi bir kuvvetin desteğinden yoksundu.
4. Ne idarî ve ne de diplomatik tecrübesi yoktu.

Cumhurbaşkanı Denktaş şöyle diyordu: "Benim istikbal için düşündüğüm Kıbrıs, torunlarımın barış içinde büyüyeceği ve korkudan uzak yaşayabileceği bir Kıbrıs'tır". Halbuki şimdiye kadar, Başkan Vassiliou da dahil, hiç bir Kıbrıs Rum lideri, Bütün Kıbrıs Türklerinin tek endişesi olan bu konuya yaklaşmamışlardır.

S O N U Ç

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin tanınmasını önlemek için, Kıbrıs Rumları şu iddiayı ileri sürmüşlerdir: Kıbrıs Türkleri, milliyetçiliğin etkisinde kalmış, basit bir azınlıktan başka bir şey değildir, diyorlardı ve kendilerinde de azınlık problemi olan ülkelere, Kıbrıs Türk Devleti'ni tanıdıkları takdirde, bunun, kımıldanmakta olan kendi azınlıklarını da ayaklanmaya teşvik etmek olacağı şeklinde uyarılarda bulunuyorlardı.

Lâkin bu iddia tamamen esastan yoksundur. Kıbrıs Türkleri hiç bir zaman basit bir azınlık olmadılar. Anayasaya göre, iki-toplumlu olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortak-kurucuları idiler.

Kaldı ki, Kıbrıs Türkleri milliyetçi de değildiler ve bağımsız da olmak istememişlerdir. Bütün istedikleri haklarının garanti altına alınmasıydı ve bunu gerçekleştiren 1960 Anayasasından son derece memnundular.

Nihayet, Kıbrıs Türkleri hiç bir zaman Kıbrıs Devleti'ne karşı ayaklanmadılar. Ayaklananlar asıl Kıbrıs Rumlarıydı. 1963'te bütün Türk milletvekillerini ve Türk memurlarını keyfi olarak azlettiler. Ondan sonra Makarios rejimi, tümü 1960 Anayasasının doğrudan doğruya ihlâli olan bir dizi faaliyetlerle, Devletin ortak yapısını tedrici olarak parçaladı. Bu faaliyetlerin başında, Yunan subaylarının da bulunduğu Millî Muhafız Teşkilâtı'nın kurulmasına ait kanun, polis ve jandarma kuvvetlerinin yapısını değiştiren kanun, Yüksek Anayasa Mahkemesi ile Yüksek Adalet Mahkemesi'nin yapısını değiştiren kanun, Cumhurbaşkanının süresini

uzatan kanun ile Temsilciler Meclisi'nin rum milletvekillerinin süresini uzatan kanun, yeni bir seçim sistemi getiren kanun ve nihayet, Âmme Hizmeti Komisyonu'nu yeniden düzenleyen kanun gelmektedir.

Bütün bunlar yapılırken, Kıbrıs türkleri kanun hâkimiyeti ilkesine bağlı kalmaya devam etmişlerdir. Fakat Makarios'un kaba rejimi, inanılmaz bir şekilde, ve haksız yere, gerek dünya devletleri, gerek Birleşmiş Milletler tarafından tanınmış olma ayrıcalığına sahip olmaya devam etti. İşin daha da kötüsü, Kıbrıs Türkleri kendi ayrı yerleşimlerinde kendi yönetimlerini kurduklarında, dünyanın bir çok ülkesinde ihtilâlciler olarak damgalandı.

Kıbrıs Rum rejimi, bugüne kadar anayasaya aykırı olarak çıkardığı kanunların hiçbirini geri almadığı gibi, 26 Haziran 1967'deki *enosis* deklârasyonundan da vazgeçmedi. Buna rağmen Cumhurbaşkanı Denktaş, mütemadiyen Kıbrıs Rum liderliği ile uzlaşmaya çalıştı ve Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk liderleri arasında bir diyalogun kurulması amacı ile, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterleri Kurt Waldheim ve Javier Perez de Cuellar tarafından harcanan çabaları heyecanla destekledi. Anlamli görüşmelerin başlamasını sağlamak için, Magusa'nın Varoşa (Maraş) kesimini defalarca Kıbrıs Rumlarına teklif etti. Ve neticede, Cumhurbaşkanı Vassiliou'yu teke tek görüşmeye razı edebildi.

Bununla beraber, Kıbrıs meselesinin görüşmeler yoluyla çözümü için çok ciddi engeller bulunmaktadır. Bunlardan biri, Kıbrıs Rumlarının, ülkenin tarihinin bütün dönemlerini hafızalarından silip atmak için sahip oldukları korkunç yetenektir. Bugün, Kıbrıs meselesinin 1974'deki Türk müdahalesi ile başladığı gibi yanlış bir kavrama inatla sarılmış bulunmaktadır. Kıbrıs Türk toplumuna karşı, 1963, 1964 ve 1967'de giriştikleri o vahşi ve tahrik edilmemiş saldırıları ile, Sampson *putsch*'u kâbusu ile onu takip eden Aloa, Maratha ve Sandalaris, Tokhny ve Zyyi katliâmlarını, tümü ile gözardı etmektedirler. Gayet ilginçtir, Kıbrıs Türklerine karşı giriştikleri cinayetlerden dolayı bir tek Kıbrıslı Rum bile suçlanmadığı gibi, hayatının her yılı için bir kişiyi öldürmekle ögünen Nikos Sampson bile elini kolunu sallayarak serbesce dolaşmaktadır. Türk müdahalesi sırasında kaybolan Kıbrıs Rumları hakkında bir sürü lâf etmektedirler. Fakat güney Kıbrıs'ta bir tek kişi dahi, 1974'ün trajik hâdiselerinden tam on yıl önce, 1964'de, ortadan yokolan yüzlerce Kıbrıs Türkünden söz etmemektedir. Bundan dolayı, Kıbrıs Türklerinin akıllarından bir türlü çıkaramadıkları güvenlik konusundaki endişelerini ve bu endişelerin pazarlık masa-

sında, belirsiz bir takım koruma vaadlerdi ile alış-veriş konusu yapılamıyacağı, Kıbrıs Rumlarının pek çoğunun anlaması mümkündür.

Kıbrıs meselesinin çözümünde herhangi bir gelişmenin daha da büyük engeli ise, Kıbrıs Rumlarının, kendi devletlerinin gayri meşrû olduğunu kabul etmemeleridir. Kendi devletlerinin Kıbrıs'ta tek meşrû hükümet olduğuna inandıkları müddetçe, Kıbrıs Türklerine sadece âsiler olarak bakmaya devam edecekler ve onlarla gerçekçi esaslar üzerinden herhangi bir müzakereye girişmeyi reddedeceklerdir.

Kuzey Kıbrıs Türk Devleti'nin dünya ülkeleri tarafından derhal tanınmasının yararı üzerinde söylenecek çok şey vardır. Çünkü böyle bir tanıma, şu anda Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk liderleri arasında yapılmakta olan müzakereler üzerinde son derece yararlı etkiler yapacaktır. Zira, Kıbrıs meselesinin tek federal çözümü, her iki toplumun ortak-kurucu olduğu, ortaklığa dayanan bir devlet olduğuna göre, böyle bir tanıma, Kıbrıs'ta iki ayrı eşit varlığın mevcut olduğu gerçeğini vurgulayacağından, böyle bir devletin kuruluşunu da kolaylaştırmış olacaktır. Ürdün Kralı Hüseyin'in 21 Nisan 1989 da New York'taki bir televizyon mülâkatında, Batı Şeria ve Gazze ile bir federasyona gitme konusundaki bir soru üzerine verdiği şu cevaptaki gibi : *"Bir federasyonun kurulabilmesi için, iki ayrı egemen devletin var olması gereklidir"*.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin dünya ülkeleri tarafından tanınması, aynı zamanda âdil bir davranış olacaktır. Çünkü unutmamak gerekir ki, Kıbrıs Türk Devleti, 1960 Anayasasının sağladığı medenî hakları muhafaza edebilmek için yapılmış bir meşruiyet mücadelesinin bir sonucu doğmuştur ve dolayısıyla, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni daha beşiğinde boğmak için yapılan bir suikastın neticesinde ortaya çıkan Kıbrıs Rum Devleti'nden çok daha fazla meşruiyet iddiasına hakkı vardır.

Özellikle Müslüman ülkelerin Kıbrıs devleti'ni tanımaları çok önemlidir. Son otuz yıl içinde Kıbrıs'ta gördüğümüz şey, Müslüman halka, İslâm kültürüne tümden yapılan bir savlettir. Adanın her yerinde Türk mezarları ve Türk eserleri tahrip edildi. 117 tane câmi yakılıp yıkılmıştır. Kur'an parça parça edilmiştir.

Ne yazık ki, bu yobazlığı önlemek için geçmiş yıllarda çok az şey yapılmıştır. Kıbrıs Rum liderleri, gerçek bir lider gibi hareket edecekleri yerde, kendi sakat inançlarına körü-körüne yürümeyi tercih ettiler. *Makhi* gazetesinde 1979 Şubatında yayınlanan bir başmakaleden alınan şu aşağı-

daki pasaj, güney Kıbrıs'ta hâlâ yaygın olan ırkçı zihniyeti gayet güzel yansıtmaktadır :

Şunu unutmamalıyız ki, bütün köpekler aynı kökendir. Cinsleri aynı olsa bile, köpekler köpek olmaktan kurtulamazlar. Onları ne kadar yıkasanız, ne kadar iyi besleseniz, hâlâ köpektirler. Türkler de böyledir. Onları ne kadar yıkasanız, ne kadar keseleseniz, yine de hâlâ köpek kokarlar. Kıbrıs Türkleri de böyledir.

Kuzey Kıbrıs'taki pek çok öğretmenin bana söylediğine göre, 1974 yılının kahredici hâdiselerinden sonra, çocuklar sınıflarında, her tarafın nasıl tahrip edildiğinin, ana-babaların kasap gibi doğrandığının ve köylerin yakıldığını resimlerini çizmişlerdir. Bu durum, büyüklerin anlattıklarından ve politikacıların nutuklarından çok daha ızdıraplı bir şekilde, Yunan ordusu, Millî Muhafızlar ve EOKA-B tarafından Kıbrıs Türk halkına yapılanların ruhî tahribatın bir tanığı olmaktadır.

Bugün Kıbrıs Türk çocukları normal ve sükûn içinde bir hayatı sürdürmekte iseler, bu tamamen, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türk Ordusu'nun sağladığı koruma sayesinde. 1970'lerin sonunda doğanlar şimdi delikanlı olmak üzereler. Bunlar korkudan uzak yaşadıkça, yaraları da iyileşecek ve zamanla ızdıraplı hâaturaları da silinip gidecektir.

